

محمد امین یوسفی

مجادله خاطرانی
(موجا دیله خاتیره سی)

محمد امين بوزغرا

ميا دله خوران

(مؤجاديله خاتيره لهره)

- هوه ممه ت بيمين بوغرا -

انسجينده كيلو:

سونوش

باشلانغوج

انقلاب

مهاجرت

افغانستاندا

جسینده

يورتغنه قايتيش

ايلى انقلابچى ليدر لور بيلان مناسبتيميز

پيننه هجرت

اشپواتر محمد امين بوزغرا نينك خاطر ه سيني باشاتقورچى
هيكت طرفيدين باسئورولوب تيرينده ه كي ادرس دين
تاز قاتيلدي: Fatma Buğra, 60. Sokak No. 94/6
Bahçelievler, Ankara, Türkiye.

سونو شى

محمد امين بوغرا نينك وفاتى نينك برىنجى يىلى مينا سبتى ايله يورتدا شاركه تىقىم قىلىنغان بو اسر مرحوم غه بولغان منتد اوليقيمىز نينك ناچىز پىرافاده سى دور بوكتا بىجە نينك متنى ۋ مرحوم نينك 1951 يىلى بىرەندە ستان غزە تەسى نينك رجاسى بىلان يازىلغان سوكرە غزە تەكە بىرىلمىكان بىر كرافىما نينك قولومىزكە كچكان مسودە نينك عىنى دورە ھەم متنە ھەم املادا ھىچ بىر شىكلدە اوز كرتىلىش يوق دورە فقط باسب چىقا رىشا كوپ املا خطا لرى بولدى بوندىن باشقا ۋ يازو ما كىنە مىز عرب چە بولغان نلىقى اوبچون كە ، ك ، ن ، حروف لرى بولمىقا نلىقىدىن ك و نك شىكلدە يازلدى بو كچىلى كىمىزنى عىفو قىلىش لرىنى ۋ املا خطا لرىنى نوزالتيب اوقوشلارنى تىيلا يىمىزە

مرحوم حضرت ايم نينك يورت نينك قورقوشى بولمىدا قلىچى ، قلىمى ، سوز ۋ حرىكت لرى بىلان كور مستكان خذ مت ۋ فداكارلىقى مملكتدە كى ۋ حاجرتدە كى يورتدا شىلار لوجىنى مجھول ايمى دورە خصوصاً بىز حاجرتدە كى يورتدا شىلار ۋ نينك مجادلە عزمى ۋ معنوى شىخسى ىتى اطرافىدا بىرلىك ۋ برابىر سوا متجانسى بىر تىرىلوم ايدوك ۋ شىبە يوق كى اوگا بولمىغان سو كىمىز ۋ منتد اوليقى مىز ابدادوام اىكوسىدورە شونىداغ بولمامو حاجرتدە تىرۋە كىن بىكى نسل ۋ ھەم مستملكە استبدات دورىدە يتىشا دورغان وطن اولادى زمان

كچكەن سۈرى بوقھەرە مان مجاھەدىنى و اونىنك بىلە بىرگە قوروتو
 لوتىز مجادلە ميز نىنك كۆپ مھىم بىر صفحە سىنى ھىم اونوتوب
 كىتىشلىرى مەكەن دورە منە شو سبب دىن مرحوم نىنك سىياسى ەلى
 و ادبى صاحە دە يورتى اوچون قىلغان خىزمىتى لىرىنى يا زىب
 حاضرىقى و كىلكوسى نىسىل لىرىنىك استفادە سىكە سونوتىز نىنك
 كۆك لىكى خىصوصىدا بوتون يورتدا شىلر نىنك ھىم فكىر بولغان
 لىقىدا شىبھ يوق دورە

مەتروم عىسى آلپىتكەن نىنك ھىبىرلىكى التىنقا قورولغان
 ھىيا ئىمىز مرحوم نىنك آر شىوى دىن فايدا لانىب مرحوم غىسە
 و دەوا سىفە تىكىز لىك ما تىرىال لىرىنى امكان تاپقان سارى
 كچىك كىتاب ھالىدە نىشرا تىك نىسە تىدە دورە قوللىرىدە كى
 بو اسرىز لىرى دىن بىرىنجى سى دورە بوندىن كىن آلە نىسب
 قىلما شىمولىرى، مەقالە لىرى، سىياھىت نوتىلىرى، مەكتەپ لىرى
 سىياسى وسىقىە لىرى و كىتاب لىرى قاتارلىغ اسرىلىرى نى نىشرا
 ایتلىمكى چى دورە

كوندین كونكه قوتلنمكده ایدی . معالاسن محیطیم دهنكا بو ساحه
 ده تربیه بیره دورغان كشیلر یوق ایدی یا لغوز اوزوم نینك اوزو
 مكه تربیه بیریشیم لا زم ایدی . ۲۲٪ یاشیمدا تحصیلیمنی بیتورو
 ب مدرستلیك كه باشلا دیم قولومدین كلكان قدر دوسر اوصولیده
 یکنیقلر میدانغه كلتوروشكه چا لیشدیم . بو سببدین اسکی
 د ماغلیقلر طرفیدین هورتورلون دوشمنلیكلر كه اوچرادیم . 1922
 - 1929 ییللر آراسیدا سیاسی جهتدین عملی بیر ایتر قیلا لمیدیم
 و قیلینز قابلیتی نی اوزوم حس قیلاما دیم . عملی سیاسی حرکیم
 1930 ده کی سیاحتیم بیله باشلاندى . مذکور ییلی شرقی تورکستان
 ایچیده آلتی آی سیاحت قیلدیم . یورت هر صنف آدملری بیله
 کوروشتم خلق نینك فکرنی و آرزوسینی آکلادیم . هر برده کی چین
 مامورلی نینك وضعیتی نی و هر برده کی عسکری کوچینی بیلدیم
 نتیجه ده آجوق و سلج ایچیده بیر سیاسی حرکت نینك امکاتیمیز
 لیقی غه و قوراللیق بیر انقلاب بدین باشقا چاره یوقلوق قیغه قنا
 غت كلتورودوم . سیاحتدین خوتنكه قایتیب کیلیب لا انقلاب غه ز
 مین چا لا ماق اوچون خلقتنی اطرا فیضه توپلاماق چارهمینی
 توشوندوم . بو چاره بولسه حکومت طرفیدین توسالغو بولماسدین
 عوام خلق نینك منی یا قیندین قونوب مكا محبت پیدا قیلاما قی ایدی
 بو چاره نی تا پیشیم اوکای بولدی . دینی علمیم يتولیک بولغان
 لیقی اوچون خوتن نینك هر برده دینی نطقلر سوزله مکه باش
 لا دیم . هر نطقومنی میکارجچه خلق اوزاقلودین کیلیب تیکلار
 ایدی . بارابارا خوتن اها لیبی نینك هر صنفی مكا چوقور بیر
 محبت باغلادی . حکومت نینك مو هیج کاری بولمدی .

٤

بو یا ردیم بیله جیک هیچ ایتر قیلدی . نتیجده روسلر شیک آت
لیغ چینلیغ بیر ضابط نی چیک غه قارشنی عصیان قیلدوردی و جیک
مغلوب بولوب چینغه قاچیب گنتی عاصی شیک عمومی والی و باشقوب
ندان بولدی روسلر شیک بیر فرقه روسو و بیر فرقه چین لیغ عسکر
بیله یاردم بردی . بو روس یاردیمی بیله شمال و لا یتلرده کی
انقلابچی لیدری خوجه نیاز و عاصی تونکان جنرالی ماجون بین لر
مغلوب بولوب کاشفرغه قاچیب کلدی . خوجه نیاز بیله بیرلشتیم
اول عاصی ماجون بیننی یون اتمک و آندین کین روس عسکریمکه قارشنی
سون نفسکه چه وطنیمیزنی مدافعه قیلماقغه قرا بردون . 1933
مارح نینک باشیدا ماجون بین که قارشنی سوقوس باشلا ندی . خوجه
نیاز کاشفردین یارکده که قاچقان سبیدین کاشفر ماجون بین
نینک قولیعه توشتی . مینیک ایکی اینیم جنرال عبدالله شاه منصور
و آلی قوما ندانی نوراحمد لر 6000 عسکر بیله یکی حصار ده
ماجون بیله سوقوشوب 3% مارچدا جنرال شاه منصور شهید بول
دی 28 مارچدا جنرال نوراحمد شهید بولدی . 20 کون دوام قیلان
غان بو سوقوشده ایکی اینیم باشلیغ 3200 عسکریم شهید و میج
روح بولدی بو ضایعات نینک سببی بو سوقوشغه خوجه نیاز نینک
قا تاشمیغا نلیقه بولدی . کین معلوم بولشا نیغه کوره خوجه نیاز
من بیله قیلخان بیرلیشیمز معاهده سینی منی آلاما ق اوجون قیل
غان ایکان و یاتورو نجه عمومی والی شینک بیله مخفی معاهده
توزوب مکا و مهیم آدملریمکه قارشنی شوئصد قیلماق بیله خوند و
یارکده کی انقلاب چی عسکرلرنی تارائیب آتماق نی بوشنیغه آ
المقان ایکن . بو مخفی معاهده روس قومنداننی جنرال بیکتیف نیک

1931 ییلی الرئیسچی ایید. ا بیر یاشورون تشکیلات قوردوم. بو تشکیلات نینک غایسه سی انقلاب اوچون اعضا. پول و یراغ توپ لاری اییدی. 1932 نینک باشلارده یتر لیک پول و اعضا توپلاندی اما بک از یراغ تا پیلادی. مذکور ییلی فرایر نینک اورتا لارده تشکیلا تیمیز دین حکومت واقف بولوب بیزنی توتماق اوچون ترتیبات آلتالی باشلادی. بیز توپلوشدین بورون نیمه بولسا بولسون انقلابنی باشلاشغه قرار برب 24 فرایرده قراقاش شهریکه هجوم قیلیب بیر ساعت سوقون نتیجه سیده آلدوق. بیزدین بیر کئی دوشمندین 66 کئی اولدی. ایکی کون کین قراقاشغه غرب و شرق دین مجوم قیلان دوشمننی 16 ساعت سو قوشوب یکل وک. بیر هفته سوکره خوند شهرینی محاصره آستیفه آلدوق. 22 کون محاصره دین کین دشمن تسلیم بولدی. بیر آی ایچیده بو تون خوند ولایتی نی آلدوق آندین کین یارکندی 70 کون محاصر قیلیب اخیری دشمن تسلیم بولدی. بو آرادا قومول. آلتای. تور بان. آقسو و کاشغرده مو انقلاب قوزغالیب اورومچی و ایلی دین باشقا یرلر تاما انقلاب بچیلر نینک قولیفه اوتکان اییدی.

روس سوت حکومتی بو انقلاب نینک نتیجه سیده شرقی تورکستان نینک آزاد بولوب قالیشتی دین اندیشه قیلما قدا اییدی چونکی شرقی تورکستان آزاد بولسه رزس قولیده کی غربی تورکستان اها لیبی غه ناسر یتیب اورده مو انقلاب قوزغالیشتین روس حکومتی قور قارا اییدی. بو اوچون روس حکومتی شرقی تورکستان انقلابینی باس نوروز. اوچون عمومی والی و باشقومانان جیک بیله بیر یاشورون معاهده توروز جیک غه طیاره و قورال بیله یاردهم قیلادی.

6
 ھېسابت
 خوشن بولغان تقدیرده ینه کوچ توپلاب انی وطنیندین سو روپ
 چیقار شمه امکان بار ایدی . لا کین اونی تاقیب اتکان روس
 قوتیکه قارشی کلیمشیم امکان سیز ایدی . بو اوچون 26 جولایدا
 هندستانغه هجرت قیلیب بیر مدت فرصت کوتمککه قرار بودیم و
 شو کونی شهیدالله دین هندستانغه قراب یولغه چیقتمیم . آغوس
 توش نینک 12 سیده لاداخغه کیردیم . کشمیر و اتریش شهر
 لرده توردوم . دهلی و بنی که باردیم . مهیم شخصیتلر بیله
 کوروششوم . هندستاندا تورغان مدتیتمده شو قناعت که کلایم که
 خارجد و طیم اوچون مهیم بیر این ایشله مک که اوزمانا نلر
 نینک دنیا سیاستی هیچ مساعد ایس ایکان . بو اوچون شرقی
 تورکستانغه قایتیب یورت نینک تاغلیق برلرده چته چیلک قیلیب
 بیز اوروون قولغه کلتوروب دنیاغه تونولوش و فرصت کلکانده
 استیلال اعلان قیلیمز پلانی بیله یورتغه قایتیشغه قرار بودیم .
 عاتیلانی حجازغه یوللاب 15 آدمیم بیله سوداگر قینا فتوغه
 کیریب آتیمنی عبدالله خان یارکندی که اوزکر تیب مخفی صورتده
 2 فبرایر 1934 ده چرال یولی بیله یولغه چیقتمیم . اوچا
 غده کی هندستان نینک سرحد اولکه سیده کی دیر دین تا پامیر
 غه چه کی تاغلیق یوللر تاممی بیله قار بیله قاپلانغان آت
 سفری ممکن بولمیدورغان بیر وقت ایدی . اشیالریمیزی آملر
 کهر قیلیب بود کوزوب اوزنیمز پیاده یوروب مارچ نینک آلتینچی که
 نی افغانستان نینک و اخان دره سیکه باردوق . پا میردین آدم
 اوتوش ممکن ایسلیکیدین سرحد بزوغیل قیشلا قیدا ایکی آی
 قالما قغه مجبور بولدوق . سرحدده تورغان مدتیتمیز ده اوبر بو

خوجه نیاز غه یا زغان بیر مکتوبی نینک 4 ایبلده مینیک قولوم
 غه توشمکی بیلده آشکارا بولدی . بو نینک بیلده من یار کئدده
 هم خوجه نیاز و هم ما جوک یین دین عبارت ایکی دشمن آراسیدا
 قالدیم . بو تهلیکه دین قورتو لوش اوچون 5 اپریل کیجیمی یار
 کئد دین خوتنکه چکیلدیم . بو نینک بیلده خوجه نیاز تحلیکه که توش
 تی : یعنی شرقده مینیک عسکریم و غربده ما جوک یین عسکری آکا
 دشمن ایدی . خوجه نیاز بو تهلیکه دین قوتولماق اوچون آقسودا
 کی جنرال بیکتیف نینک یانیفه قاچتی . نتیجه ده ما جوک یین یار
 کئدنی سوقوش سز اشغال اتتی . امدی من ما جوک یین و روس عسکر
 لری قارشیده یا لفوز قالماقدا ایدی . روس عسکر لری و ما جوک یین
 آراسیدا قاتعیغ سوقوش بولوب تورغا نلیقیدین من ایکی آی قدر سو
 قوش سز توروب مدافعه که حاضر لیق قیلدیم . ما جوک یین روس
 عسکر لری نینک طیاره و تانکالار دین مغلوب بولوب حسی نی یوق
 اتیب آز آدمی بیلده روسیه که قاچتی . 8000 قدر عسکری ماخوسن
 آتلیغ بیر ضابط نینک قومانده آسیدا قالدی . ماخوسن بوتون قو
 تی بیلده 15 جوند خوتنکه هجوم قیلدی من بوتون قوتیم بیلده مدا
 فعه قیلدیم . 23 جون کیجیمی مینیک عسکر لریم زاوا میدان سو
 قوشیدا مغلوب بولوب یورشان بولدی . و من یانیفیدا قالغان 300
 عسکریم بیلده خوتن نینک جنوبی ده کی تاغلر که چکیلدیم . ماخوسن
 خوتنی اشغال قیلدی و مکا قارشى عسکر چیقاردی . تاغده کی
 سوقوش لرده دشمن مغلوب و من غالب وضعیتده بولسام مو . بیک
 یوقلوقیدین عسکر لریم کوندین کونکه آزایماقدا ایدی . 20 جولای
 دایانیمدا فقط 22 قوراللیق عسکریم قالدی . قارشیده یا لفوز

۸

افغانستان د ۲

باني وزير سردار محمد هاشيم خان بيله كوروستوم . كوپ حرمت
 و همدرد ليك كورساتي . من اولر نينك حرمتي كه تشكر قيلماق بي
 له برابر اوز فكر و مقصدي مني آچوق عرض اتيم و ديديمكي :
 من افغانستان حكومتي نينك بيطر فيليك سياستي يضي بيله من بو
 اوچون افغانستان دا تورغان مد تيمچه هيچ بير سياسي حركت
 قيلمايدن . اما شوني افغانستان حكومتي دين دين و جا ايتامني
 وطنيم اوچون حركت قيليش فرصتي كللكانده افغانستان حكو
 متي مينيك افغانستان دين درحال چيقيب حركت قيلادورغان بريم
 كه كيتيم كه اجازت برسون . سردار شيم خان و فيض محمد
 خان بو فكر مني خوشلوق بيله قبول اتتي . افغانستان
 خاطر جمع ياشا شيدن . تولا يارديم قيليشني وعده قيلدي . كا بل
 داكي 7 ييل اقامت مد تحده سيقينتي چكلاسدين ياشا ديم .
 اوزومني كومان قيليب غزه ته چي و سياستي آدملر بيلان منا
 سبت قيلما ديم . بو مدت ايچده توركجه . عربيجه . فارسجه
 و اوردو تيللرني بيلكا نليكم دين استفاده قيليب بو تيللرده
 مكا كر كليك كتابلرني تويلا ب و غزه ته و مجموعه لره ك اشتر
 ان اتيب او قوماق بيله دنيا سياستي . ملتلر نينك سياسي و اجتماعي
 ايشلر ايتي تدقيق اتمككه مشغول بولوم . ينه بو طرفدين
 و وطنيم اوچون عصري شكلده بير تاريخ يازماقغه چاليشيم .
 شرقي توركستان تاريخي آتليغ بير كتاب يازديم . موندن و
 طنيم نينك جوغرا فياسي و باشقه موضوعلرده رساله لر ياز
 ديم . دنيا سياستي و ملتلر نينك سياسي جوغرافي و اجتماعي
 و اقتصادي و ضمني بيله اوز بورتوم نينك سياسي . جغرافياي

بىر كە قاجىب چىقىپ قالغان انقلاب يولداشلارمىدىن 30 قەدەر كىشى
 يانېمغە توپلاندى ۋە بىر آز قورال شاتىب آماق نىتى مۇ
 تاپىب يانېمداكى آدملىرىنى قوراللا ندوروشقە يىتلىك 30 قەدەر
 قورال توپلا دىم . پامىر يولى نىنك قارلىرى ايرىب يول آچىلدى
 تاش قورغان طرفىكە پامىر قىرغىز لىرىدىن جاسوس لىر اىباردم
 بوتون يوللۇدە روس ۋ چىن عىسكىر لىرى اوۋونلا شىب بىزنى توتماق
 اوچون مەكمل تىرتىبات الما فلىقى بىلىندى . آلايمىز غە يوروش ۋ
 يا ھىندىستانغە قايتىش امكا نىسىز بولدى . افغانىستان غىە چىكى
 لىشىدىن باشقا چارە قالمىدى . لا كىن وطن نىنك چىكا راسى كوزى
 مىزكە كورونكەن بىر يردىن ىنە اورا قىلر كە چىكىلىش كە كوكوم راضى
 بولماي قاتتىغ قاينغۇ ۋ سىقىمىنى بىلە سىرھ بىرۇغىلا توردوم . كىب
 آدملىرىم امىد سىزا نىب مىندىن اجازت الىب ھىر طرفكە تاراب
 كىتى يانېمدا 15 كىشى قالدى . بو آرادا افغانىستان نىنك حدود
 مامورلىرى مىنىك كىم ايكان لىكىم نى بىلىب ھىكومتىكە مەلومات بىر
 دى . آفغانىستان خا رچىە وزارتى مىنىك نىب مقصد بىلە نو چىكارا
 ھىر ھىر يردە تورغۇن لىقىمىنى سىوراب مامورا نىغە بو بىرۇق يازدى .
 حدود ضابىلى مىندىن رسماً سىزى . من اوز يورتومغە قايتماق
 مقصدى بىلە كىلكان ايدىم . بو بو ھىچ بىر ايشىم يوق . اما يولوم
 توسولوب قالغانلىقىدىن تورۇب قالدىم . اكر افغانىستان ھىكومتى
 قبول اتسە كا بولغە بارىب بىر مدت اورىدە توروشىنى خواھلايمىن
 دىدىم . خا رچىە وزارتىدىن قبول جرابى آشوستوس نىنك باشىدا
 كىلدى . غىبرى رسى ھىكومت مېھمانى صىفتى بىلە كا بولغە ھىركت اتم
 2 سېتىمبىر دە كا بولغە كىلدىم . خا رچىە وزىرى فىض محمدخان ۋ

۱۰

طرفی دین امتلا م مملکتلوریکه بیر دوسلوق زبانت هیأتی ایباریل
 کان ایدی . عیسی آلتکین بومیئات نینک رسی ایدی . عیسی آلب
 تکین امتلا م مملکتلورینی شیاحت قیلیب کا بولغه کلیب حکومت
 نین بولوب بیرو قانینی کون توردی . بو مدت ایچده عیسی آلتکین
 بینه اوزون مذاکره لر قیلیب چین حکومتی بینه آکلاشماق اوصولی
 نی قوارلاشتوردون . عیسی افندی واسطه چیلیک ایتمه سینی
 بوسیمه الدی . عیسی افندی قولیدین مارشال چیات کای شک
 باشقا مهم شخصیتلر که مکتوب یازدیم . چین حکومتی دین جواب
 کلدی . جواب مضمونی هندستان نغه اوتوب او یرده چین وتر
 کستان نینک مشترک منافعنی اوچون ایشله شیم نی چین حکومتی نیک
 موافق تاپقا نلیقینه ن عیبارت ایدی . هندستان انکلیر حکومتی
 مینیک هندستان نغه اوتوشیم اوچون ویزا بیریشنی ایکی ییل
 کجیکتوردی . 1941 نینک ناییدا کا بولده کی انکلیرضیمیری
 ویزا بیریش که قرار بولغا نلیقینی بیلدوردی . ویزا آلب 2
 ماوج 1942 ده کا بولدین پشاور غه کلدیم . او یردین کلکته
 که باریب چین جنرال کونسولینی کوردم . جنرال کونسول پاو
 افندی مینیک هندستان نغا ایشله شیم اوچون چین حکومتی طرفیدین
 رسمی بوروق یوقلوقینی بهانه قیلیب چینغه باریشیمغه طرفه
 دارلیق بیلدوردی . من چینغه باریشنی قبول انمدیم . بو سبب ب
 له کونسول منی چینغه زبانیلیق حرکت قیلا دور دیکام . کما نغه
 توشوب هندستان ندین چیقلا یشمه حرکت قیلدی . من کلکته دین قا
 یتیب زاولپندیده کی عا ئلم نینک یا نیمه کلور کلاسز انکلیر مع
 فی بولی سی نیک کوز استیمه توشتموم . پشاور بولیسی نینک قو
 لیدا

دین کلاکان تلکراهنی کورساتی "عائلم بیله چین غه بارشیم
 دکلیف اتکان اوچقوج کراسی و یول چیقیمی نی کونسلخانسه
 دین تمین قیلینغان : بیر تلکرام ایکان - عیسی افندیو چینغه
 بارشیمغه دعوت قیلیب مکتوب یازغان ایدی . بناً علیه 4 اپریل
 1943 ده کلکته دین اوچقوج بیله چینغه حرکت اتیب شوکونی اقام
 دا چونکیک هوا میدانیغه بارهوق . هوا میدانیدا عیسی افندی
 باشلیغ یورتداشلر : ارکان حربیه ریاستی نینک . خلارجیه وزا
 رتی نینک . کومیندان فرقه تشکیلات و زارتنی نینک و کیللیری
 و مسلمانلر جمعیتی دین بیر هیات دین عبارت یوز قدر کشتی منی
 قاروشی آلدی . چونکیکده بیر نچه کون حکومت مهسما نی بولوب
 مرکز هوتله قالهوق مارشال چیان کای شک باشلیق حکومت
 آدملرینی زیارت اتتیم . یخشی قبول کوردهوم . مارشال چیان کای
 شک . یورت و ملتیکیز اوچون قیلغان خذ متلریکیز نی تقدیر قیلان
 بر یولدا کور کان زحمتلریکیز که چوقور همدره لیکیم بار
 چونکیکده وطنیکیز اوچون خذ مت قیلان یاردم قیلان . وقتسی
 کلکانده وطنیکیز که قایتیب او یرده فایده لیک خذ متلری قیلی
 شیکیز نی امید ایتمدن دیدی .

چسین ده

عیسی افندی بیله اووزون مذاکره لر قیلغان دین کین سیاسی یون
 سیمیز شو کا قرار لاشتی . چین حکومتیدین حاضرچه استقلال
 طلب قیلماسدین مختاریت طلب قیلماق . بو مختاریت نینک
 اساسی شورهو . خارجی سیاست و مذاقعه ایشلری چین مرکز

سانسور اوچون قالغان تروت سانغوق كتابيمنى آلمان اوچون
 29 اپرىلده پشاورغە باودىم . اورۇدە كى مخفى پوليس باشلىقى
 دەھلىدىن كلكان بىر بۇرۇق نى بىلدۈردى . بۇرۇرۇدا ھىندستان
 ھۆكۈمىتى مېنىڭ نىزدىن ھىندستان دىن چىقىپ كېتىشىمنى اىستىمكە
 ايدى . مەن قولۇمدا پولۇم يوق بولغا نىلىقىدىن باشقا يۈرگە كېتىشىم
 مەكەن ايماس بىر جواب بېرىم . مەن دە مەنى پشاور مەركىزى قاماق
 خانە سىغە قادىلر . راولپىندىدە غا ئېلم كە قرايدۇرغان ايكى
 نوقتا نىم عبدالكريم حاجىنى مۇ قاماق خانە غە كىلتۈرۈپ
 قامادىلر . انكىلىز ھۆكۈمىتىگە بىر نچە قېتىم مۇراجىت قىلىپ نىمە
 كىناھ بىلە قامالغان لىقېمىزنى سۈرۈدۈم . جوابدا كىناھىم بار -
 لىقېمىنى يازماسدىن ھىندستان دىن چىقىپ كەتمەك شەرتى بىلە
 پۇشا لىقېمىمنى بىلدۈردىلر . انكىلىز ھۆكۈمىتى چىن ھۆكۈمىتىگە مۇ
 جەت يازدىمغە اجازەت بېردى بالا خۇرە خان نىم مۇرشال
 چىياڭ كاي شىك كە . عىسى افندىگە و باشقا ھۆكۈمەت آدملىرىگە
 مۇراجىت يازدى . نەتىجە دە مۇرشال چىياڭ كاي شىك نىڭ بۇرۇق
 بىلە چىن جنرال كونسولى كىفالىت بىر كان نىڭ نەتىجە سىدە
 3 جنۋرى 1943 دە مەنى قاما قىدىن چىقاردىلر و پشاور خۇفىيە
 باشلىقى دەھلىدىن كلكان بۇرۇق بۇرۇنچە باشقا يۈرگە كېتىش
 ويا كى ھىندستانغا تۇرۇش غە ھەقلىغ ايكى نىلىكىمنى بىلدۈردى
 ايكى ھەپتە سوڭرا يەنە دەھلىدىن مېنىڭ چىن غە كېتىشىم لازىم
 ايكى نىلىكى ھەقلىدە بۇرۇق كەلدى . بۇرۇرۇقغە بىنا مەنى غا ئېلم
 بىلە بىرلىككە پوليس قوشۇپ مەجبۇرى ووشىدە كەلگەن كە الېب
 بار بىچىن جنرال كونسولىغە تاپشۇردى جنرال كونسول مۇرشال
 چىياڭ كاي شىك

آيا غاردا چين حكومتى قانون اساسى مسوده سيني حاضرلاش كومىتەسى آتلىغ بىر كومىتە قوردى . بو كومىتە نىنك ونسى دوكتور سون فو ايدى . بو كومىتە 180 ماده ليك بىر مسوده حاضرلاب نضراقتى . هر جمعيت و هر كشى نىنك بوماده لر حقيده فكرى بولسه كومىتە كه بىر شنى طلب قىلدى . من و عيسى افدى چين مسلمان لر جمعيتى بىلە بىر ليكده قانون اساسى مسوده سيكه فكر بىرمن اوچون بىر استشارى كووپ تشكيل قىليب 1944 - مارچدا 18 كون مناقشه اتتوك . نتيجده چين مسلمان جمعيتى بىر نىنك تور كستان حقيده بومك استىكان فكر لر بىمىز كه اشتراك آيتا لمانلىقى نى بىلادوردى . عسى افدى بىلە من تور كستان ناميدا 19 ماده ليك بىر طلبنامه حاضرلاب 22 اپرىلدا كومىتە كه بىر دوڭ . بو طلبنامه بىمىز نىنك مېم مادە .

ايىر شولر دور .

- 1 - قانون اساسى ده شرقى تور كستان خلقى نىنك "توروك . مىللىتى ايكان لىكى آچوق" تىلسون .
- 2 - قانون اساسىدا شرقى تور كستان توروك مىللىتى نىنك مختار وىتى نىنك اساسلىرى كورنا تىلسون .
- 3 - قانون اساسى نىنك مادە سىده كى "شىنجاڭ سىروى نى" تور كستان سوزىكه اوزكر تىلسون .
- 4 - قانون اساسى مسوده سى نىنك شىنجاڭ مادە سىده كى چين دولت مىللىتى "ديكان سوزىنى قبول قىلا لمانىمىز" چين دولتى كه تابع مىللتلر دىللسون .
- 5 - مسوده نىنك شىنجاڭ مادە سيكه شىر جملە قوشولسون چين دولتى نىنك حدودى اچىده كى مىللتلر سياست . اقتصاد . معارف . مدنيت . دين . تىل . خط و باشقا هر حقدە برابر دور .

۱۶

6 - قانون اساسی مسوده سی نینک 7 نجی ماده سیدین کین شو بیر ماده قوشولسون . : " چین دولتیده ایشله تیله دور غان پول، مر که لر دولت ایچیده کی هر بیر ملت نینک خطری بیله باسیلیب تار قاتیلادور "

7 - قانون اساسی مسوده سی نینک 10 نجی ماده سیده کی دینی ایشلر قانویغه مخالفت بولمغان شرطی بیله منع ایتلسون . سوزینی یوق ایتلسون . و بسم بو ماده که شو ایکی جمله قوشولسون " دینده منع قیلینغان ایشلر که قار شیلیق قیلینمای دور "

8 مسوده نینک 72 نجی ماده سیده کی " مونقول " سوزی نینک یا نیغه " تورک " سوزی قوشولسون .

9 - 27 نجی ماده غه شو بیر جمله قوشولسون " ملی قورولستایغه اعضا سایلانیر حقی هر بیر نینک اوز بر لیک اها لینیغه مخصوص دور .

10 - مسوده نینک 81 نجی ماده سیدین کین شو بیر ماده علاوه ایتلسون : " حدود مملکتلر ده دعوا و محکمه سوراغ لری او بر نینک اوز اها نیسی نینک تیلی و خطی بیله بولا دور " 11 - مسوده نینک 85 نجی ماده سی دین کین شو بیر ماده علاوه ایتلسون : " هر تورلوک امتحانلر هر بیر ملت نینک اوز تیلی بیله بولا دور "

12 - 90 نجی ماده ده کی " مونقول " سوزی نینک یا نیغه " تورک سوزی قوشولسون "

13 - مسوده نینک 99 نجی ماده که شو جمله قوشولسون

« اولکه والیرلی نینک محقق یو لیت خلقدین بز لوشی وخلق طرفیدین ساییلا فیضی ستر طدور »

14 - مسوده نینک 133 نجی ماده سجدین کینن شو بیر ماده علاوه قیلینسون « چین دولتی ایچیده کی هر بیر ملت نینک هر درجه ده کی او قوشلری اوز تیلیدا بولا دوو »

15 - 138 نجی ماده که شو جمله قوشولسون :

« قاتونلر هر اولور نینک تیلی و خطی بیله با سیلیب نضر قیلی نادر » طلبنامه نینک باشقا قورت ماده سی یوقا ریقی ماده لره یار دمیی سوز لر دین عبا رقدور .

طلبنامه میز نینک مسوده سیمینی 10 / 10 / 1944 تاریخیده چینده ان کوب او قوش دور غان داکوک باو غز نه سیده نضر اتقور دول . بو طلبنامه غز نه ده نضر ائیلکا ندین کین چین افکار و عمومیه سیده بو یون بون هیجان چقاردی .

مخالفت مسمبلر بیز که « قاتیمغ بیز ضربه بومک بیله یوق قاریقی هیجان فنی با ستور مان اوچون چاره ایستادی . بو چاره مطبوعات آرقالی افکار عمومیه که بیز نینک ادعا لریمیزی باطل کور ساتا دور غان علمی دلیللو عوض اتمکدین عبارت بولماقی طبیعی ایدی . بو اوچون چین کو فو باشلیغ مخالفت لریمیز چین تاریخیده و تورکستان تاریخ و سیاستیده متخصص آتالغان پرو فیسور لی دون فان نور بیز که قارشى مطبوعات مجادله سی اوچون میدا فضا چقاردی . پرو فیسور لی دون فان نور کز غز نه سیده اوزون بیز مقاله نضر اتتی .

پرو فیسور لی بو مقاله سیده بیز نینک لایحه میز ده کی

۱۸

توركلون ادعا يميز نى . پور تيميز نى شينجاك ديماسدين
توركستان دىيلىتىنى استىكدا نلىكىمىز نى و مختاريت طلب
قىلغا نلىقتيمىز نى . توركلون دىيلىلر بىلە رد قىلما قىمە كىرمنز .
كان ايدى . من بو مقاله نى جمله جمله رد قىلىب و ادعالىرى
مىز نىمك اسبابى اوجون بىكى دىيلىلر كلتوروب بىر مقاله يازب
مرکز غىز تە سىدە فخر اقمىم . پور فىسور لى منىك مقالە كە
جوابتا : ايكىنچى مقاله سىمىنى فخر اقمى . بىز انى رد قىلىپ
تخمىم و منىصل نىنە بىر مقاله فخر اقمىك . بو قلم مجادلە
سى بىز اوجون كوپ قنا يىدە ائىغ بولدى . چونكى طور فدا و مخالف
و بىسطور بوقون چىن شەخسەتلورى مەكنا غنا بىلىق و پور فىسور
لى غنە مغلور بىلور بىنا سىمىنى بولدى . چىن نىمك بوقون عالىلرى
و سىيا . سىنجىلورى پور فىسور دىيىت . چو . سىن و پور فىسور ما .
جولكە يوك باشلىغ كوپ كشىلر اويومكە كلىپ منى تىرىكلدى
و غز تە لودە بىمىز يىتەلەسوز . تور فىسور نى تىيىدە ايتقا نور غنان
مقالە لى يادى : دو قشور سوز نى سىمىز لورنى من موفىدىن سوز .
گورە تورك آغا سىن دىدى . چىن تىمىزى يولتا رىقىسى بو . بو رىق
طلبىكىز نىمك اجرا سىمى . شىمىك ايتا لىما سىام مو قوتلىك عالى
دىيلىلر بىكىز نىمك آلتىدا حورەت بىلە ايكىلە من دىدى . بو
قلم مجادلە نى سى پىتور بىمىس چىنەو شىسور غنە كى ايكى يوفىورستى
طلبە لرى نىما بىز تىلىپ كوستىكە نوروز مازە لىك بىر مظلۇبە
بردى . بو مظلۇبە نىمك 9 نچى مازە سى « تور كىمنا نغە مىلى
مختاريت پىر بىلسون » دىمك دىن . عجات ايدى . مختار لىفلر كە .
كلىمكە كۆمىندەك لىدور لور دىن نىمكە شىكىلات نىمىز . چىچىك
لى يە نو

Altunog'ak

19

منی و عیسی افندی نی وزارت که فیچقیریب قلم مجادله سینی توختا تیشیمیز نی ایستدی . بیز شو جوانی بردون ملتی میزو و یور تیشیمیز نینک حقوقی مسئله سیده بیز که قارش آچیل غان مجادله ده بیز مدافعه و ضمیمتی نی آلماقفه مجور میزو اگر قارش طرف هجوم اتمسه بیز هجوم قیلما میزو .

وزیر " پرو فیسور لی امدی یازما سون . سیز نینک مو آکقاروشی بیر نوسه یازما سلیقیکیز نی سو رایمن . یورت و ملتیی کیز حقیده کی تیلکلریکیز نی حکومتکه برسکیز فایدالیغ بولور " دیدی بیز قبول ائتوک . ایکی کون سوکرا مذکور وزیر

نینک باشکا تیبی لا و - می خوان افندی بیز نی بیر یمک ضیا هیکه فیچقیردی . بار دوق و ضیا فتسا لو نیدا کولر یوز لونک اما کوب اوباتقان بیر کسی نی باشکا تبالا و بیزه که تقدیم قیلیب پرو فیسور لی دوک فاک ایکا نلیکینی بیلدور دی " و بو ضیا فت ایکیکیز نی دوست قیلماق اوچون ترتیب ائیلکان ایدی . ایکیکیز نینک قلم مجادله سی چین ملتیکه یویوک بیلیملو باغیشلادی . اگر دوستانه بیر بیر لیکده ا اینله سکیز لر تشیمو یویوک فایده لر بولور " دیدی . پرو - فیسور لی بیله حراوت بیله قوللاشیب کوروشتوک . پرو فیسور لی اوز آغزی بیله مغلوب بولما نلیقینی اعتراوت قیلدی . بو قلم مجادله سی نینک باشلا نفوح کونلرده تور کستان نینک شمالیده کی ایلی چوچک و آلتای ولا یتلرده چینغه قارش انقلاب قوزغالیب " شرقی تور کستان جمهورتی " اعلان قیلیندی . بو انقلاب بیز نینک چین مرکزده کی قلم مجادله میز که

موحوم نى ابدى استراحت يېرىگە تا قشورغا ندا
 قورۇ قيسور طاھىرچاغا تاى نىنك نطقى دىن
 الينغان بىر بولگورم

عزيز يولدا شىم امين بوغرا :

شېبە سىزگى سەنكە بو ايرىلىش تىنى موقىن بولغاندور چوئىكى
 سەن محكم بىر ايمان بىلان باغلا نىب يور كوزگان مجادلە دىن
 وقت سىز آيرىلماق مجور بىدە قالدىنك . خاطر جمع بولغىن
 مفكوره يولداشلىرىنكە مىلى امانت نى قوروماق غە و دعواتى قوتقان
 يولدىر گىدىن يورۇب اوتوق غە آلىپ بارىن اوچون بوتون غىموت
 وصىمىيەت لوى بىلان چاليشقوسنى دور . بۇكون آى يولدوزلوق
 آل بايراق بىلان قوجاق لاشىب جنازەك نى جا بدوغان آى يولدوز -
 لوق كوك بايراق يور توك نىنك سما لىدە يىوكسلى شىغە قدر مجادلە
 دوام اتكوسنى دور . بو خصوصىدا بىزكە ايشان كونكول حضورى
 بىلان ابدى استراحتنىكە دوام ات . بوكون سنى قورنىغا آغان
 توپراق بىزلر اوچون تور كستان توپراغى قدر عزيز و اولوق
 دور . نر ايجىندە يات :

*Milletlerarası toplantılardan birinde dâvasını savunurken
(Yeni Delhi 1962)*

Arabistan'da yaşayan yurtdaşları arasında

معنوی کوچ بومکده ایدی . قلم مجادله میزده کی غا لبیتیمیز نینک و ہم یور تیمیزده کی انقلاب نینک مخالفا لفلر یسیرنی ضعیفلا ندوروب بیز که جسارت برکا نکا نلیکی بک آچوق بیز حقیقت ایدی . بیز بو فرستدین نایدالانیت 1945 - 18 مارچ ده مارشال چان کای شک بیله کوروشتونک و تورکستان حقیده اوزون بیز مذاکره قیلیمیز آرزومیز نی بیلدور دوک . بک خوشلوق بیله قبول اتتی و بیز هفته ایچیده بیز نی مذاکره اوچون دعوت قیلیمیز سوز لدی . 18 مارچ آقنامیغه بک دعوتی کلدی . مذکور آقنامدا عیسی اقدی بیله ایکی میز بار دوق . دعوت خصوصی بو لو ب ریاست جمهور باشکاتبی ایچکی ایشلر وز یور و موفقول تیمت قومیسون رُسی دین باشقا کئی یوق ایدی مارشال بوتون سوز و طلبلر بکیز نی هیچ تارتیلما سیدین سوزله کیزلر بلکی تورکستان مسئله سینی حل قیلیمیز یار ایدور غان بیز نتیجه که بارور میز دیدی . من تورک چه سوزله دیم عیسی اقدی چینچه که ترجمه قیلدی . اول چین نینک تورکستان ده کی تقربلا ایکی عسر لیبی حاکمیتی نینک تارنچه سینی و بو دوره ایچیده چین مأمور لوی نینک ظلملرینی و بو ظلمغه قارشی تورکستان خلقی نینک چیقار غان 36 قتیم قانلیغ انقلابلرینی آکلا قتیم . آندین سوکرا تورکستان مسئله سی نینک حل چاره لرینی سوز لدوک . مارشال سوز لریمیز نی کوپ دقت و سبر بیله تیکلادی . مذاکره اوچ بیز ساعت دوام اتتی . اخیر ده مارشال - بو صحبتدین ممنون بولغان لیبینی سوز لدی . حقیقتنی آچوق سوز لدیکیز لر . نوکونکی

۲۳

آغيز بىلە سوز لكان طلبلويكىز نى يازىب مكا رىسمى سوت
 دە بىرىكىز لو . ياقىندا آچىلا دور غان كومىندان فرقه عمومى
 قورولتايدا مذاكره كه قوروب بىر نتيجه كه يتكوزايلى دىدى
 ما و شال نىك بو سوز دىن بىر بويوك اوميد لندوك و در حال
 ايشه كوشىپ اوزون بىر مقدمه 16 ماده لىك بىر لايحه جا-
 ضرلاب 29 ماددا ما و شالغە يوللا دووق . بولا يحه دە لىك
 مقصد مىلى مختار ت طلبى . تور كستان دە كى انقلاب
 چىلو بىلە تور كستان و هم چىنغە . لىك صلح قىلىش
 طلبى و تور كستان نىك سا بىي ظالم واليسى شىك . شى-سى
 كه جزا بىرىز. طلبى ايدى . ايرىل نىك آلتە سىدە 1200
 كىشاىك حالده آچىلان فرقه عمومى قورولتايسى غە چىن
 دە كى تور كستان نىك لو دىن سنى و مسعود اغدىنى يولبارىر
 بىكى اشتراك اتتورولدى . قورولتايفە قاتناشتوق . ما و شال
 غە بىر كان لايحه مىز نىك قورولتايفە بىر بىلىز. اميدى بىلە
 5 كرن اوتكوز دووك . اخىرى بولا يحه نىك قورولتايفە بىر بىلىس
 لىكىنى آكلاغاج دور حال لايحه دىن بىر نىسخە تىلا ولا دىم
 چىن قورولتايلرى قانونىدە اعضا لردىن 40 كشى امضا قىلغان
 لايحه نى مجلسدە اعلان قىلىز. و مذاكره كه قوروس. غە قور-
 لتايسى و راست هميا نى مجبور ايدى . بو اوچون لايحه مىز
 امضا قىردورماي اوچون تو نو غان و تونو مغان اعضا لو كه
 سراجىت قىلىز. غە مجبور بول دووق . سىر كشى قاچار ايدى
 كوپ زحمتلو دىن كىمىن نىيت مرفوزل خارجدە كى چىن محاب-
 جولوى نىك و كىللووى . بعضى ضىالى ياشلو دىن 42 كشى

قولاً قويدورو بربا ست هيائيكه برديم . ربا ست هيائى
 نا چار ليقدين لايحه ميزنى اعلان قيلدى . چيکارا اولكه
 لوسياسى قوميسيونلوقى اسميده 100 كشيلىك بير مشاور
 قوموسيونلوقى تشكيل قىلىب لايحه ميزنى مذكور قومسي
 سيونلوقغه بردى . ربا ست هيائيدده كى دوكتور سون فو
 نينك تشبسى بيله بيز نور كئانليغ اوج كشي اعضا قوميسى
 يوقغه اعضا بولدوق . قوموسيون 4 ققيم مجلس آجتى .
 بنك شدتليك منا قشله لر بولدى . نتيجه ده كوشچىلىك بيز
 نينك فابده ميزغه تاوس بردى . ربا ست هيائى بو قومو
 سيون قوارسى قورولتايغه قوموشغه چيدا ما دى . عالى
 سياسى قوموسيون اسميده 60 كشي ليك بير قوموسيون
 تشكيل قىلىب لايحه ميزنى بو كا تاپشور دى . بو قوموسيون
 دا حربيه وزىرى جنرال بى جوشى . مهارت وزىرى جو چا خوا
 اجتما عيات وزىرى كوچين كوان . كومينداك فو قه بانر كاتىبى
 جنرال او - تى - چين . خلق سياسى مجلسى باشكاتبى شاو
 ليزى . هندستان سفىرى لو چيا لون باشليغ مهم دولت آدملىرى
 بار ايدى . قوموسيون مجلسى 15 اپريلدا آچىلىپ شاو لوزى
 ريسايلاندى شاو لوزى بيز كه طرفدار ديموقرات بيز
 كشي ايدى . ريس منى سوز كه تكليف قىلدى . بير ساعت سوز
 كان سوزومده لايحه ميز حقيده يتر لىن اينضاحات ببرد يم
 مندبن كيين جنرال بى جوشى . جنرال اوتى چين . كوچين كوان
 لوسوز آيب لايحه ميزنى تايد اتتى . لوچيا لون سوزايب
 لايحه ميزنى شدت بيله رد قىلدى . من لوچيا لونغه جواب

۲۵

بو مک اوچون سوز ایستدیم لیکن لو چیا لون نینک خا نیمی .
 سوز ایستکا نلیکدین دن حقیمنی او خا نیمزه او توندوم
 خا نیم ایوی نینک سوز لرینی ود قیلیب لایحه میز نی تاید
 قیلدی و شد تلک کولکو و آلقیشلر بیله قارشیلا ندی .
 مینیک سوز قیا نیمزه حاجت قالمادی . لایحه بیر لوجا -
 لون غه قارشی 59 رای بیله تصدیق لایحه نیب ربا ست هیئت
 که قایتو ولدی . 16 اپریلده لایحه قورولتایدا اوقرادی
 و شد تلک آلقیشلر بیله تصدیقلا ندی . مارشال چیان کای
 شک در حال لایحه نی قو لیغه آلیب بیر نچه دقیقه بیر نرسه
 لر یازدی و تکرار او قوماق اوچون بیرووق بو دی . و او قولدی
 مختاریت و مو کا مناسب مهم ماده لر نی اوچو روب تورکستان
 خلقی نینک تیلی و دینی غه حرمت قیلینا دور . اقتصاددی ومد
 نی ایشلر بیله یار دم قیلینا دور « دیب یاز بیدور . بو او قو
 لغا ندا بک آز ادم چیا و آن چا لادی مجلس رهواسی غایت سوهون
 بنیر حال آلدی و مجلس رهواسی دو حال اولتورو شنی قاپاتقان
 لیقینی اعلان قیلدی . من مجلس رهواسی نینک آلدیغه باره
 مارشال نینک قانونغه اویختان بو قیلیم نی پرو تستو اتم
 ریس قور قونجی بیله مکا تسلی بو مکدین باشقا سوز سوز
 لماندین اورنیدین قو سوپ بیله کتی . معلوم بولدیکی بیز
 که میخالف بولغان متصدب عنصر نینک تامسیری آستیدا قاب
 بو کان وعده لریدین یا نیب آلاق مجور بیتیده قانغان ایکن
 مارشال لایحه میز نی ایشدین چیقا رفاق اوچون بوتون چاره
 لر نی قوللانغان ایکن مقصدی حاصل بولمیقا نلیقدین دیکتا
 تور لوق

٢٦

بولی بیلہ لایحہ فی ایشدین چیٹا رشفہ جدی قراویہ یو کان
 ایکان . او تہ سی ریاست ہیا نیکہ رسمی پروستو یو دوک .
 ریاست ہیا تی رسمی جواب بر مدی فقط ریاست ہیا تیدین
 ایکی کشی نینک آغزی بیلہ تاسفلرینی بیلدور دی وکلہ جکده
 سیزلو کہ کوپ فوسترلو کلور دیب تسلی بر کان بولدی .
 بو قورولتای دا بولغان ینہ بیر حادسہ فی بیان قیلما قنی
 لازم کور دوم : 18 اپریل نوشدین بورونقی مجلسدہ مسعود
 آندی سور کھیقتی . سوزیدہ تور کستاندا 1934 - 1944 آراسیدا
 عمومی والی و ہم باشقورماندان بولغان شینکشی سی نینک
 ظلملرینی کوپ تاسیر لیک و فصاحتلیک سوز لر بیلہ آکلاتی
 سوزی نینک سوکیدا " بیر چینلیغ بولغان بو والی نینک تورو
 کستان لیفلر کہ قیلغان 14 بیللیی وحشیانہ ظلملری چین ملتی
 نینک 5000 بیللیق مدنیت تاریخی نینک یوزیکہ اریماس بیر قرا
 لکہ جا بلا دی . عجا چین ملتی بو قرا لکہ فی اورتیب تاشلا
 ماق اوچون غیرت قیلا آلور مو . دیدی ، مجلسدین دہشتلیک
 آلفیشلو و فریاد لر قورنتی مجلس نطدین چیقتی . هر طرف
 دین شینک - شی یسی کہ اولوم آواز لری یوکسلمکده ایدی
 رتر 15 دقیقه دہ مجلس فی نظمہ کیر کوزالیدی و تنفس
 اعلان قیلدی . شونی مو اونوتما یلی کی شینکشی - سی مو
 اعضا لین صفتی بیلہ مجلسدہ بار ایدی . بیز تنفس دقیقه لری
 دہ اوو نیمیز دین قوز غالطوق ، بیز کہ اعضا لر دین ایضا
 حالت شکلیدہ ینہ سوز سوز لئز ایستاب کاغذ لر یاغماق
 دا ایدی . بو اوچون مجلس آچیلغان زمان مسعود آندی سوز
 استادی .

۲۷

بو حالده شينك - شى - سى موسوز ايستا دى ، بيز تور -
 كمتا نلىغ اعضا لر شينك - شى - سى كه سنيك سوز قىلمىش
 حقيك يوق دىب واقيرا دوق ، مجلس اعضا لر دىن ايكي يوزكه
 قدر آدم قو پوب " شينك - شى - سى كه هجوم قىلدى ، درحال
 جاندارمالر مجلسكه كىرپ هجومنى توختا تى و شينك نى مجلس
 دىن اليب چىقىپ كىتى . ارته سى ما وشال چيان كاي شك سوزكه
 چىقىپ " شينك شى سى بولسه تور كمتا نى مر كز حكومت
 اوچون سا قلاغان و مر كزكه 50 000 سر آلتون بر كان بىر
 كشىدور ، بو اوچون اعضا لر دىن آكا قاقوتى بولغان حر ك
 خطا دور " دىدى . مار شال سوزنى تمام قىلغان زمان بيز
 مجلس دىن چىقىپ كىتون ، توشىدىن كىنكى مجلسكه بىر پروتستو
 حاضرلاب بار دوق ، مشىقت بىمىز بر پروتستونى مجلسكه بىر
 مجلسكه با يكوت قىلىشىمىز نى بوتون اعضا لر كه اعلان قىلىپ
 چىقىپ نىك ايدى ، لا كىن يولباس بىك بورون بار ب مسله نى
 جنرال بى جوك شى غه ايتىپ قو يوبدور ، مسعود بىك و مز مجلس
 كه كىر كان زمان جنرال بى پروتستونى بر مسلىكىمىز نى و
 مجلسكه با يكوت قىلما سلىقىمىز نى طلب قىلدى ، يولباس -
 بىك در حال جنرال نىمىك طلبىمىز قبول ايتىپ اور نىغە بار ب اولت -
 وزدى . من محكم تور دوم ، مسعود بىك آچرى بىر تا ورو كومت -
 مىدى . دىمىك من يالغوز قالدىم " بو حالده مجلس قونشور اقى
 چا لىندى ، من مجلس سالونى غه كىر بىر سى كوو سى سى نىمىك
 آلدىدا تور دوم ، رىس مجلسنى آچتى بو حالده من اوتوراداكى
 يولدىن يوروب ان ارقاداكى ايشىكدىن چىقىپ كىتم . بوتون -

۲۸

اعضای مکا قراما قدا ایدیلر . بو حرکتیم . سوز بیهیلان
 بایکوت اعلان قیلغان که اوخشان بیر تاسیر قویغان بولد
 وم . من بیر آدم چیق بکتک بیلر هیچکشی نینک پروا سی ب
 بولماسلیقینی بیلور ایدیم ، لا کن اوز خیا لیمجه وطنیم
 اوچون بیر شرف نمایشی قیلماقنی لازم کوروب عاقبتی نینک
 نیمه بولوشینی کوز لمدین بو حرکتی قیلدیم . مذکور
 کونی آقشامی مارشال چیان کای شک طرفیدین بیرنی ضیا هکه
 قیچقیرغان بیر دعوت کاغزی کلدی ، ضیا فتکه بارماس
 لیقعه قرار قیلدیم ، بو حالدا بیر نجه دوستلرم کلدی
 اولر بو ضیا هکه دارشیم نینک لازمیلیقینی سوز لیدیلر
 چونکی مارشال تونا کونکی نطق حقیقه ایضاحات برسن
 اوچون 1000 کشیلک ضیا فت تریب اتکان ایمیز ، بو ایض
 حاتنی آکلاما قیمر حالدا لازم دیدیلر . ارقه سی آقشام
 ضیا فت که بار دوو ، مارشال اوزی بیرنی یوقا ردا اولتورغو
 زوب کویا بو ضیا فت نینک بیز نینک شرفیمیز که برنلکان لهر
 کینی کور ساتکن بولدی . مارشال نطق سوز لب بیز که عد
 ور ایتنی و نور کستانغه آیرم توجه قیلیشی آکلاتتی .
 بو ضیا فت نینک سببی - نینک مجلسدین چیق کتکا نلیکیم
 نینک اعضا لر آراسیدا و خلق افکاریده هیجان پیدا قیلیشی
 نینک آلدینی آلماق ایدی ، بو ماجرا لردین امید قیلینغان
 نتیجه لر چیقسه مو عمومی انکاردا ایکی تورلون تاسیر
 فویدی ، 1 - نور کستان سیله سی نینک چین افکار ردا اصر
 بتسیر کورولوشی یوقا لب چین سیاستیده کوب مهم بیرمهله

بولوب ميدانغه چيقيشى . 2 شينك شى سى كه قارشى نقرت
 حسى نينك كوچلا نما قى ، چونكى كومينداك فرقه اجرائيه وقتف -
 تينز اعضا لرى سايلانغاندا شينك شى سى اجرائيه اعضا ليد
 قيدين اتفائ بيله توشورولدى . 1 ماي 1945 ده چين خلق سىياسى
 قورولتاي آچيلدى ، بو قورولتايدا يورتداشيميز قادر افندى
 اعضا ايدى ، بو مجلس يالغوز كومينداك فرقه سيكه مخصوص
 بولماسدين بوتون فرقه لردين اعضا لر قاتناشادور غان مهم
 بيو قورولتاي ايدى ، بو اوچون قادر افنديكه ايكي لايحه جا -
 ضراب قورولتايفه بريمز اوچون بردوك ، بىرى يوقا رىقى نينك
 عىنى ايدى . ايكنجى سى تور كستان نينك سايق ظلم واليسى
 شينك شى سى كه جزا بىرىنى نى طلب قيلماق لايحه سى ايدى
 بىرىنجى لايحه كوپ تار تيشما لر غه سبب بولسه موينه يوش
 قارىقى كومينداك قورولتايبى ده اوچراغان عاقبتكه اوچرادى .
 ايكنجى لايحه مجلس اعضا لرى نينك اتفائ بيله تصديقلا -
 نيب قورولتاي طرفيدىن حكومتكه شينك شى سى كه قانون بو -
 بينجه جزا بىرىن طلبنامه سى سونولدى و ايكي دفته اوتىدىن
 شينك شى سى زراعت وزىرلىقى و باشقا بوتون رسمى عمللرى
 دىن توشورولدى . 16 مايدا كانسو مركزى لانجوغه كىتم
 مقصدىم تور كستان و ضمىتى نى ياقىندىن تدقيق قيلماق ايدى
 بو كونلرده ايلي انقلابى شد تىنمكده چين عسكر لرى چكىلمكده
 و انقلاب چيلر اورومچيكه 136 كيلومتراوزا قلىداكى مانار غه
 كليب اورومچىنى تهديد آستىغه آلماقدا ايدى ، تور كستان دىن
 هر كون يوز لرجه چينلىلر لانجوغه قاچىب كىمكده و لانتجودىن

۳۰
 اورومچىكە عىسكىر و قورال كىمكە ايدى . بىز بو انقلاب نىڭ
 كىشى دىن ملتىمىز نىڭ حقوق قزائىشى غە سىب بولوشى نىڭ
 نىڭ دىن خوز بولسا قورال قاسىدا روس بولغا نلىقىدىن كۆپ
 اندىشە دە ايدوك . 24 آغوستور 1945 دە چىن حكومتى نىڭ
 تاشقى مونغول نىڭ استىقلا لىنى توغرا نلىقى مناسبتى بىلە
 مارشال چيان كاي شيك نىڭ سوز لكان نطقى غر تە لردە
 نىڭ اتىلدى ، بو نطقىدە مونغوللار نىڭ استىقلا لى و تىب
 لىكلر نىڭ مختارىتى نى قونوز اوچون مونغول و تىب ملتلىرى
 نىڭ اوزون تارىخلىرى كە ايگە بولغا نلىقى نى و بو ملتلىر نىڭ
 اوز بىرلەيدە توپلۇغ حال دە ياشا ما قدا بولغا نلىقى نى سىب
 كور ستمكە ايدى ، اما تور كستان و آكا اوخشان اولگە
 حال يغە كىرپ قالغان بىرلەيدە كى ملتلىر كە استىقلا لى و مختارىت
 بىرلەماسلىكىنى و فقط چىن ملتى بىلە حقوقدا بىر بىر توپ
 دىنى و دى ايشلەيدە ار كىنلىك بىرلىشى بىات قىلماق
 دا ايدى . عىسى ايدى و من مارشال نىڭ نوطقىغە قارشى بىر
 پروتستو يازدوق ، تور كستان تور كلرى نىڭ تارىخ ، مدنيت ،
 توپلۇغ ياشاش و خلق سا نى اعتبارى بىلە مونغول تىبىدىن او-
 ستون ايگا نلىكىنى كورسەتتوك ، يالغوز جوغرافىيى و عىسكىرى
 جەتدىن مونغول و تىبىكە اوخشانغا نلىقىمىزدىن استىقلا ل
 و مختارىت دىن محروم توپولما قىمىز ما نجوا مپىر ما لىزمى نىڭ
 اسرى بولوب بوچالنى دوام اتتورمك نىڭ جەمهورىت رجمى
 نىڭ پرنسىپلىرىكە مختارىت بىر سياست بولغا نلىقىنى بىلدور
 دوڭ و سو كىدا تور كستانغە دىنچال مىلى مختارىت بىرلىشى

۳۱

طلب قیلدوق، بو پروتستو نی یته نسخه یازیب مانشال باش
لیقو مشهور دولت آدملریکه ایبار دون، مانشال دین جواب کلمدی
بیر نچه سیدین منفی جوابلر آلدوق، یا لغوز قانون توروبون قو-
رومی بشلیغ دو قتور سون فودین مسبت جواب آلدوق، سون فر
نینک جوابی مهم بولغا نلیقدین عیناً یا زامن: "مسعود امین
قادرو اسماعیل افندیلر 31 / 8 ده یازغان مکتوبلرینی
تاپشوروب آلیب تقدیر قیلدیم. تورکستان اوچون عالی مخصا-
رت برنلسون دیکان طلبلریکه من تاملماً قوشولامن، بو نینک
تیزدین عملکه آشماقی اوچون همه میز بیرلشیب حرکت قیلی-
شیمیز ککه سوز، فو 9 / 13 جمهورت نینک 34 نجی ییلی
سپتمبر نینک باشیدا چین مرکز حکومتی ایلی انقلابچیلری
بیله صلح قیلما قیبولدی، بو صلح ده روس حکومتی تورکستان
داکی کونسوللری واسطه سی بیله آراچیلیق قیلدی، مسئله نینک
اینج یوزی شو دورا ایلی انقلابچیلر نغه روسلر نینک عسکرو قوروال
بیله یا ودم قیلغا نلیقتی آپ آچوق میدانغه چیقیب قانغان ایدی.
بو مداخله دین چین حکومتی نینک ناراضی بولغا نلیقینی کورکن
روسلر اوزینی آتار تیزین مقصدی بیله ایکی آرادا صلح قیلیب قو-
یوش فکرنی چین حکومتی که بیلدور کان و چین حکومتی مومسله
نی تیز بیتور مک اوچون بو فکرنی دو حال قبول قیلغان ایدی
صلح مذاکره لری اصنام سیدا مساووه و موازیه عنصری
بولشیمیزنی حساب لاغان چین مذاکره صیقتی باشلیغی
جنرال جانگ مسعود، افندی عیسی افندی و منی اورومچیکه دعو-
ع افندی بو وصیله بیلان یورتغه قایتیمیز ده کی توسقونلوق
یوق بولغان بولدی اوکتوبر نینک 17 سیده اورومچیکه یقب
کلدوک.

بیرور نینه قایش

اورومچیکه کلیب ان اول کورومیز که کورونیکان وضعیت شو
ایدی . 1 - مرکز بولغان اورومچی شهریده چین لیفلر نو-
رکستان تورکلرینی حدیدین زیاده خور کورمکده ، هیچ
یتو تورک نی اوزی نینک قانونی حقیکه نیکه بولوس غه چین
لیفلرواضی بولمغان بیر حالده کورونمکده ایدی . منورلونیک
تولاسی قاما قخان لرده ، قاما قخان تاشیدا کیلر قاتنغ
نطارت آستیدا ، چینلیفلر تورک دوکاندار لر نینک مال لرینی
اوزی ایستکان بهاغه ساتیب آلماقدا ، آرابا لرده پول
برماسدین اولتورما قدا نا ارضیلیق قیلما نلرنی اورما قدا وبال
غان تهمت بیله قاما قخان هر بیر چینلیغ نینک حقی بولماق
دا ایدی . 2 - تورکستان نینک باشقا یر لر دین کلکان خور-
لر نیک مدمن ایدی ، مسلا یوقا رینی اورومچیده کی وضعیتکه اوت
خشان ایشلر باشقا یر لر ده قاتما قات شدتی بیله بولغان
نینک اوستیکه هر بیر مامور خلق اوستیکه اوزی ایستیکان
آوانلر قونماق تجارت قیلماق پهنر مند لرنی پول برمسدین
اوز طیدالری اوچون مجبوری ایشتمک و بوکا اوخشانر ظلم لرنی
قیلما قدا ایدی عسکر لور نینک خلقنی بولاش تالاش ایشلری و
بیر محله وبا بیر قیشلاق خلقینی قتلعام قیلیر . ایشلری کونده
لیک عادت شکلیکه کیرکان ایدی . بیز بو آغیز وضعیت حقیده
خلق بیله فکر لشمک نی لازم تا ییب 22 اوکوبرده اورومچیده
کی تورکلر نینک هر طبقه سیدین 200 قدر آدم قیچ قیریب خربی

مکتب نینگ سا لونیدا بیر مجلس آچقۇق ، مسعودا قندیم قیسقه
 چخه بیر سوز قیلغا ندین کین من سوزکه چیقیب ایکی ساعت
 سوز قیلدیم ، سوزومده تورکستان نینگ سیاسی تاریخچه
 سینی ، آتا بابا لریمیز نینگ سلی ارکینلیک اوچون قیلغان و
 غیرتلرینی ، دنیا ملتلری نینگ اجنبی مطا لیمیدین قوتولماق
 اوچون قیلغان و قیلما قدا بولغان دغر تورلوق سیاسی حرکت
 لرینی ، چین مرکزی حکومتی نینگ دغر ملتکه برابرلیک حقوق
 برکان قا نونلرینی آکلا قسیم ، تورکستانده کی چینلیغلیر
 نینگ تورک ملتیکه قیلما قدا بولغان وحشیانه ظالم لرینی غیر
 قا نونی ایکانلیکینی و آکا قارشی مجادله نینگ چین حکومتی
 متیکه عصیان قیلما سلی ن سوز لایم ، سوزوم نینگ
 سوکیدا تورکستان تورکلری نینگ چین مطا لیمیدین قوتولوش
 اوچون قوراللیغ انقلا بدین زناده ملی بیر تشکیلات آستیدا
 صلح پروانه بیر مجادله نینگ فایزدا ییغراق بولو شینی
 اوزون ایضاحات بیله آکلا قسیم و بیرینچی نیشانه میر نینگ
 عالی مختاریت بولوش ، فکرینی اورتواغه قويدوم . بو مجلس
 ییملودین بوی اورد لرینی سوزلشکه امکان تا پالمغان باشلر
 که بیرینچی فرست ایدی ، باشلر آرقا اوقادین سوزکه چیقستی
 بمضیسی فوق العاده دودلینک لیسجه بیله چین مطا لیمیدین سوز
 ایثار ایدی . بمضیسی ملی بیرلینت و ملی سیاست پونسیملرینی
 آکلا تور ایدی . سوز آراسیدا اوزینی توتالما ی بیفلاغان
 لو و فریاد چیقار غانلر و حقا " چینغه قارشی آچوق میدان
 محاربه سی کون " دیب واقیراغانلر بولدی . نتیجه ده نینگ

مکتب نینگ سا لونیدا بیر مجلس آچقۇ ، مسعودا فندیم قیسقه
 چه بیر سوز قیلما نیدین کین من سوز که چیقیب ایکی ساعت
 سوز قیلدیم ، سوزومده تورکستان نینگ سیاسی تاریخچه
 سینی ، آتا بابا لریمیز نینگ ملی ارکینلیک اوچون قیلغان و
 غیر قیلرینی ، دنیا ملتلری نینگ اجنبی مطا لیمیدین قوتولماق
 اوچون قیلغان و قیلما قدا بولغان دسر تورلک سیاسی حرکت
 لرینی ، چین مرکزی حکومتی نینگ دسر ملتکه برابرلیک حقوق
 برکان قا نونلرینی آکلا قتیم ، تورکستانده کی چینلیملر
 نینگ تورک ملتیکه قیلما قدا بولغان وحشیا نه ظالمونینی غیری
 قا نونی ایکا نلیکینی و آکا قارشی مجادلہ نینگ چین حکو-
 متیکه عسکیان تعلق ایتمه مستلانی سوز لیم ، سوزوم نینگ
 سوکیدا تورکستان تورکلری نینگ چین مطا لیمیدین قوتولوس
 اوچون قوراللیغ انقلا بدین زیاده ملی بیر تشکیلات آستیدا
 صلح پرووانه بیر مجادلہ نینگ فایده ایجرائ بولو شینی
 اوزون ایضاحات بیلہ آکلا قتیم و بیرینچی نشا نه میر نینگ
 عالی مختاربت بولوس فکرینی اورتراغه قوردوم . بو مجلس-
 ییللور دین بری دورد لرینی سوزلشکه امکان تا پالمغان یا شلر
 که بیرینچی فرست ایدی ، یا شلر آرقا آرقا دین سوز که چیققی
 بمضیسی فوق العاده دود لیک لیسجه بیلہ چین مطا لیمیدین سوز
 ایتا و ایدی . بمضیسی ملی بیرلک و ملی سیاست پونسیملرینی
 آکلا تور ایدی . سوز آراسیدا اوزینی توتالما ی بیضلا غان
 لرو فریاد چیقار غا نلر و حقا " چینه قارشی آچوق میدان
 محاربه سی کون " دیر و اقیر اغا نلر بولدی . نتیجه ده نینگ

۳۴

اوتراغا قويغان فكرىنى اتقاق بيله قبول اتييلر. بومجلس
ديزى والى او جون شين و باستقوما ندان جو - شاو - ليان لى
كوب ناراضى بولوب كترال جاك جى جون غه شكايات اتييلر
ينه بىر طرفدين تور كستان ليغ منصب پوست قاضيلر و
چين خدمتده آبرو تايقان منصبدارلر ناميدا كترال جاك
غه و چين مركزى حكومتكه تلگرام برب بيز نى تور كستان دىن
چقارب ايشنى طلب قيلدوردى، بو نىنك نتيجه سیده
شو تضيقلو كلدی: اكنجى مونداع مجلسلونی آييشيميز نى
توستى، ياشلر نى نظلا رت آستيفه آليب بيز بيله كوروش
تورمسليركه تشب قیلدی، بيز نىنك حر كتيميز آرقاسيدا
جاسوس فعاليتى آرتتى، بيز امكان دابره سیده حاضر
ليق فعاليتيميز ده دوام اتتوك، بو حاضر ليق شولودىن
عبارت ایدی:

- 1- ملت نىنك هر صنف طبقه لرى بيله مناسبت باغلاش
- 2- اوزاق ولا يتلرده كى منورلر بيله رابطه پيدا قىلىش
- 3- تورلوك واسطه لرى بيله مختاروت مفكوره سىنى خلق
آراسيدا باييز. بو چاليشما لرىميز نىنك نتيجه سى آز
زماندا كورولمككه باشلادی، چو نكى ملت نىنك هر طبقه سى
نىنك كورچىلىكى بيز نىنك سياستيميز كطر ندر ليق كور-
ستمككه كچى كمدى، چين حكومت آدملىرى بو وضعيتدين توشكن
اندیشه لرىنى ياشورالماست بولدى، حتا بيز نى تور كستان دىن
اوزاقلاشتورما قچه چاره توشونكا نلىكىنى سزدون، لاكن
چين حكومتى نىنك سياست آدملىرى دىن تور كستان و ضعيتى نىنك

ناراند لیقینی اطرافلیغ ملاحظه قیلغان کخیلر بیزکه قاتتیغ
 معامله قیلیشغه طرفدار ایس ایدی، چونکی آوقاسیدا وو-
 بر قوتی بولغان ایلی انقلا بچیلری بیله تی صلح بولغان بیر
 زما ندا بیزکه قاتتیغ معامله قیلینغان تقدیرده تورکستاندا
 حکومتکه قارشی عمومی نفرت نینگ بوسپوتون آرتیب کتیشی
 محقق ایدی، بیز و بیز نینگ فکریمیز ده بولغان کویچیلیک
 خان نینگ روتور نفوذیغه قارشی لیقیمیز چین منفعتیکه اویغون
 کلمکده ایچی. معلومدورکی کومونیزم استیلاسیغه ان ضرور-
 لیک توسا لغو ملی مفکوره دور، بیز نینگ تورکستاندا باشلا-
 رغان ملی حرکتیمیز دین روسلو فوق العاده ناراضی بولوب
 اورو مجیده کی روتور تار کونسولی بیز نینگ حرکتیمیز که قارشی
 کنرال جانک چی چونغه پروتستوقیلدی و بیزنی تورکستان
 دین باشقا برکه چیقاروب آتیشنی ایستادی، بو پروتستویپیز-
 که فایدالیغ بولدی، چونکی بو پروتستو بیز نینگ روسغه
 بک جدی قارشی بیز عنصر بولغان لیقیمیز نی اسپاتلایدور
 رغان بیز سیاسی وسیقه ایدی، بو سبب دین چین حکومت
 آدملری بیزنی وقتنجه حمایه قیلینر و بیز طرفدین حر-
 کتاریمیز نی ممکن قدر یخشیلیق کورساتک و آلا تفاق بیله
 نتیجه سیز قیلینر غه قرار برکا نلیکینی آکلادوق، بیز
 کونی کنرال جان من مسعود افندی عیسی اقتدیلر بیلمخسو-
 صی بیز صجته روس کونسولی نینگ پروتستو سینی بیزکه
 خبر بردی و چین حکومتی نینگ بیز نینگ ملی حرکتیمیز که قار
 شی ایماسلیکینی و تورکستان دین روس تهللیکه سی اوزا ق
 لاشقانغه چه

۳۶

بیز نینگ چیندین آیریلما سلیق پرنسیپیمیز که جدی طرف دار لیقینی بیان قیلدی . بیز مو بو پرنسیپ دین آیریماسلا لیقیمیزنی بیلدور دوک ، براق خلق اوستیده کی آغیر لیقلرنی یوق اتیشنی ، عسکر نینگ سیاسی ایشلرغه آراشماسلیقنی فی تأمین قیلیشنی و عسکری و ملکی یمان عملدارلونی تیزدین ایندین چقاریشنی ایستادوک ، بوکا کنرال جاک وعده - بردی .

ایلی انقلاب لیه و لری بیله مناسبتیم بوموضوعدا ینه اورومچیکه یکی کلکان کونلریمیز که قای تامن : بیز اورومچیکه کلشیدین بیر نجه کون بورون ایلی دین اوج کشیلک بیر سلح مذاکره هیاتی اورومچیکه کلکان ایکان بیز اورومچیکه کلکان دین کین 20 اکتوبر ده بو هیات بیله بیرینجی قتیم کوروشتوک ، بو هیات رحیم جان ، اوتول - خیر توره و احمدجان لردین عبارت ایدی ، بو هیات نینگ مذاکره ماده لریده استقلالو یا عالی مختارت دک تورکستان غه بیر سیاسی اورون تأمین قیلا دورغان سوزلر یوق ایدی فقط تورکستاندا عمومی والی " والی و حیا کلرنی خلق سالی نامی بیله بلکلش ، مختارت نیلی و رسمی نیل تورکجه و چین چنه بولوز عفوعومی و بو کامناسب طلبلردین عبارت ایدی بیز بو هیات بیله بیرینجی کوروشکا نیمیز ده استقلال طلب قیلین و هیچ بولمقا ندا عالی مختارت طلب قیلین فی توصیه قیلدوق ، اولر بو توصیه میزنی کوب توغراتا بقان لیقینی بیلدوردی لا کن عملا ده کورولدی . هیات نینگ

کنرال بیلە کونلوك مذاکرە قیلیدین بورون و مذاکرە دین
 کین روس کونسلخانە سینیخە باروشی تورکستان خلقی اوچون
 اندیشە لیک بیری مسله ایدی، چونکی بولو نینک صلح مذا-
 کرەسینی روس تعلیماتی آستیدا آلیب با رغان لیکو معلوم
 بولما قدا ایدی، بیز تورکستان صلحی مسله سنیده روس کو-
 نسولی بیلە مذاکرە قیلدوی، و هیچ بولسا عالی مختاریت
 نی قولنە کلتوریمیزلا زم ایدی، لا کن ایلی وکیلری نینک
 مذاکرە پروگرامیدا بو نینک یوقلوقی بیزنی قاتتیغ توشون
 دور مکده دور "دیدوک" کونسل بیز نینک بو فکریمیزی ایلی
 هیاً نیکه تو صیه قیلایشی بونینخە آلدی، بلکه اوزیمیز نیک
 هیاً تکرە بو فکرنی بریشیمیزی بیزکه تو صیه قیلدی، بونیکدین
 شو ممنا نی آکلادوق کی روس حکومتی تورکستان نینک استقلال
 لینی و یا چین غە تابع بیری مختاریت درجه سی قزانیشی نی
 ایستماس ایکن، روس حکومتی نینک مقصدی تورکستان خلقی
 نینک چین بیلە دایمی بیری مجادله ده بولوشینی تامین قیلاق
 بیلە اوزی اوچون دایمی بیری مداخله ایضیکینی آچوق توتماق ایکن
 سکسن کون دوام قیلغان بو صلح مذاکرە دورە سیده ایلی هیاً تی
 که یوقلوقی تو صیه بیزنی تکرارلا ماقدە دوام اتتوک و هم
 یوقلوقا یارایلما نینک عالی مختاریت دعواسی و ملی تشکیلات
 حرکتیکه دوام اتتوک، بوندین روسلور نینک چورچاغا نلیقی
 نی یوقلوقا یارادیم و ایلی هیاً تی مو بیز بیلە بک احتیاط
 لیغ سوز قیلادور رغان بولوب قالدی، 1946 / 1 / 2 ده
 صلح محاهده سی نینک بیری قسمی امضالانیب و بیری قسمی

۳۸

کیلیشا لمای مذاکره اوزولوب ایلی هیاتی قایتیب کتتی .
 کنرال چونکیک که قایتماقی بولدی، بیزنی چونکیک که بیله
 کتیئکه دعوت قیلدی، مسعودا قدی و عیسی اقدیلار کتیمی
 بولدی اما من تورکستاندا قالیشفه اصرار قیلدیم، کنرال
 جاڭ بک آچوق و قطعی حرکتلر که کیرشما سلیکیم شرطی
 بیله قالیشیم غه راضی بولدی. کنرال جاڭ کتیئشیدن بو-
 رون تورکستاندا کله جکده قورولا دورغان حکومت نینگ تئش-
 کیلاتی و ایداره سیستمی اوچون بیر قانون لایحه سی جا-
 ضرلاشیمنی طلب قیلدی و 1 / 5 ده چونکیک که بوتون جمعیتی
 بیله کتتی. من اورومچیده قانمان مدتیئمه منی آز
 تولاطا هری حایه قیلا دورغان حکومت آدملردن هیچ کشی
 قالمغان، والی اوچون شین باشلیغ بوتون حکومت آدملری
 مکاه شمنن کوزی بیله قراما قدا و بوتون حرکتلریمنی جاسو-
 سلر ماراما قدا ایدی، مونداع بولماق بیله برابر منینگ
 اولتورغان اویوم منورلر نینگ حقیقی بیر توپلاقتی اورنی
 حالینی آلماقدا ایدی، بو حال دین یا شلر نینگ ملی وسیا-
 سی مفکوره سینی تربیه لسن اوچون خیلی ککرو استفاده قیلا-
 آلدیم. کوکلومده اویلاغان ملی بیر تشکیلاتغه اعضا بو-
 لا دورغان یا شلر نینگ لیسته سنی تیارلا دیم، و بوکامنا
 سب ایشلرنی کورولتو چیقا و ماسدین بجدون، بوآرادا والی
 اوچون شین والی لیقیدین یقیلیب چونکیکفه کتتی بونینگ بله
 بیزکه حرکت ساحه سی بیر آز ککرودی، 3 / 5 ده کنرال
 جاڭ تورکستانغه والی و هم غربی شمالی اولکه لری نینگ

۳۹

عسکری و سیاسى باشلىقى بولوب كلدى، مسعود افندى
 عيسى افندى لرمو بيلله كلديلر، كسفال جاك طلب قيلغان
 قابون لايحه سىنى 96 ماده ليك حالده حاضرلانغان
 ايدىم تاپشوردموم : 30 جولاي 1946 ده چىقاريلغان " تور-
 كىستان سياسى ايشلر قوللا ناماسى " دىب مشهور بولغان
 قابون نىمك اساس ماده لىر بولا يحه دين عيماً آليمنغان ما-
 ده لىر ايدى " يولدا شىلر يم چيندين قايتىپ كلكا ندين كين
 مىللى بىر تشكىلات قوروش نىمك وقتى كلكان ايدى : مقصدى
 ميز تور كىستان ملتچى پارتنىسى قوروماق ايدى : لا كىن هم
 چين حكومتى هم روسلر بوكا قا قتيخ قاروشى لىق قيلغان
 لىقدين بىر نىچى قىلمده روسى فرقه قوروماسلىقى و باشقا بىر
 آت استيدا بىر تشكىلات قوروش شىخه مجبور بولدوق، بوزىكى
 تشكىلاتقا آلتاي، قىزىلتاي، اداره سى آتيني بويىب آلتاي مجو-
 سه سىنى چىقاروغالى باشلا دوق و بو اداره استيدا او كىمىز-
 سه سىنى چىقار دوق هم سىنى كىر بىلىك خاى شه سياسى و
 مىللى بىلىملر بىرىشده بو نىشورنا تىمىز بىر ملتچى فرقه سى
 نىمك تشرىقاتى رولىنى اوردىماقدا بولغا نىلىقنى چين روس و
 ايللى دىل آواز كونده فرقه اقتى، اما كىر بىللىك خلق نىمك بىز
 كه طرفدارلىقى، هر كىمىمىز نىمك و سياسى پونىمىمىز نىمك
 صلح پىرورانه ناهرى نتيجه سىده قىلاروشى طىر فلو آجوق بىر
 ما چىقار والماس ايدى، 6 / 6 ده چين حكومتى و ايللى هياتى
 آراسيدا صلح نىمك بوتون ماده لىرى امضالاندى، بو صلح
 مئاھده سى و جىچىچى تور كىستان قا نونى بىر سياسى اورن

۴۰

قارائىمادى . بو معاھدە نىڭ مھىم مادە لرى شو ايدى :
 تور كىستان اولكە لىك حكومت 28 اعضا دىن تشكىل قىلىنپ
 16 اعضا " رۇس ، باشكاتب ، مالىيە ، داخلىيە ، اجتمائىيە ،
 عىيات ، نىظارتلىرى بو نىڭ ايچىدە بولوب ، جىنلىغ لىر
 دىن ، و 15 اعضا ، ايكى معاون رۇس ، مەنار شو تەمىيرات
 و صحىيە نىظارتلىرى بو نىڭ ايچىدە بولوب ، تور كىستان
 اھل لىسىدىن بولا دور ، خاوجىيە و عىسكىرى ايشلار توپ تو-
 غلامركىزى حكومت قوليدا بولوب اولكە لىك حكومت نىڭ بوكا
 ھىچ علاقە سى بولمايدور ، اىلى انقلابچىلىرى نىڭ
 12000 عىسكىرى دولت عىسكىرى بولوب اىلى چوچك و آلتاي ولا
 يتلار دىدە تور دور ، ناھىيە لىر نىڭ ھا كىلورنى خالق ساي
 لا يدور ، اولكە لىك حكومتكە خالق طرفىدىن سايلا نادورغان
 بىر خالق مجلسى مرا قىت قىلا دور . من بو ھىيا تگە بو معا-
 ھدە كە راضى بولما نلىقىمنى ايتتىم و منور ياشلار غىمىو
 بو معاھدە نىڭ تور كىستان خلقى غە آزادلىقغە توغرا بىر
 كفالنت و يا تىنجلىق غە بىر ضمانت بىرالمالما يدور غان
 اھمىيتسىز بىر نرسە بولما نلىقىمنى توشوندور مەككە چالاش
 تىم . بو نىڭ بىلە اىلى انقلابى لىدر لرى بىلە آرامىز بورى-
 وللى . اولار خالق نىڭ كوزىنى بو ياماق و بىز نىڭ سىياسىي
 بونسىمىزنى خلقغە يمان كور سىتمك اوچون وور ، اوصوليدا
 بىر يالغان دعوا قرالما " بېھستان " اويدوروب تشويق
 قىلما لى باشلادى ، اوزلورنى استىھلالى و بىزنى چىن طر-
 فدائى دىر ايدىلر ، بو كولوچ دعوا و قرالما نى تور كىستان

۴۱

ده کی روس، بشنچی قوللری بار کوچی بیله یا یما قفه باشلادی
عیسی افندی و من و بیز که ارکشکان ملتچی باشلر اولو که
قارشی قاتیغ مدافعه و ضمیتی آما قدا ایدوک، 1 جولای
1946 ده تشکیل بولغان اولکه لیک حکومتده من تصیرات نا-
طوری بولدوم؛ ایلی انقلاب لیدولری بوکا قارشیلیق کور-
ستسه موافق بولا لمدی، ایلی انقلاب لیدولری بیز که
قیلغان قارشیلیقی ده موافق بولا لماسلیقینی کور دیلر، کور-
زی آچیلغان ملت اولر نینک روس طرفدارلیقینی اوکای لا
بیلیب اولر که یاقین کامکانلیکی کورولدی، بو اوچون ایلی
لیدولری بیز بیله اورلا شماق غه مایل بولغانی باشلادی
ایلی لیدولری نینک باشلیقینی احمدجان "معاون رس" بیز
بیله ایز شماق اوچون مذاکره قیلین استادی 3 ساعتیک
بیر مذاکره نتیجه سیده، هر ایک طرف بیر بیریمیز نینک
سیاسی پرنسیپلریمیز که قارشی تشویقات قیلما سلیق و
خلق اوستیده کی چین، آلمانی یوق ایتن ده و تورکستان
نینک مدنی، اجتماعی و اقتصادی ترقیاتی غه عاید مسله
لرده این بیرلیکی قیلین غه قراو برونک، مجلسلرده و عملی
ایشلرده بو این بیرلیکی آچوق کورولمکده ایدی، اما سیاسی
مسائلک جهتیدین آیریم لیقیمیز نی هر ایک طرف قطعی
بیر طرزده محافطه قیلما قدا ایدوک، خان اوستیده کی عسکر
لر نینک قانون سیز ظالموی، چینلیغ ما مورلر نینک اکسرت
تشکیل قیلینشی، چینلیشلر نینک بولیک یمان آدملونی این
باشیغه چیقاروش، تشبسلری، تورکستان نینک مالی، مدنی،

۴۲

اقتصادی ایشلریده چینلیغلر نینگ توسقونلو قلری کی ایشلر ده ایلی انقلاب لیدرلری بیله بیر صفده توروب چینلیغلر که قاروشی مجادل قیلما قدا ایدون . خلق غه ملی تریبه یوش مختاروت یولی بیله آهسته آهسته تهللیکه سیز بیر استقلال غه قراب حرکت قیلین ایشلریده هم ایلی لیدرلری و هم چینلیغلر که قاروشی ایدون . روس استیلاسی که قاروشی حور کده چینلیغلر بیله بیرلشور ایدون . چینلیغلر بیز نینگ ایلی انقلاب لیدرلری بیله یوققاروشی این بیرلیکی میز که قاروشی غه قاروشی بولوب تهدید یولینی توتتی ، بوتون تورکستان بو- یینجه نینگ مسلاکیمده کی کشیلردین یوزلرجه سینی تورلو- ک اتها ملر بیله قامادی ، بیر نجه سینی تایاق آستیدا اولتوردی . من چینلیغلر که شو طلبینی قودوم " من ایلی لیغ لیدرلری بیله این بیرلیکی قیلغان نقطه لرنی عملکه آشورل- سنون و قاماغا نلرنی بوشا تیلسون ، من بو صورتده ایلی لیدرلری بیله این بیرلیکی قیلما یمن " لیکن چینلیغلر بوکا یاقین کلمدی ، منو اوز یولرمدا دوام اتیم . ایلی انقلاب لیدرلری تورکستاندا اوز لایده لرغه تشویقات یورکوزوش ایشلرغه جدی کیریشمکه و چینلیغلر بوکا قاروشی جدی تدبیرلر آما قدا ایدی ، یالغوز تشویقات بیله بیر نتیجه چیهاسلیقینی کورکان ایلی لیدرلری 1947 باشیدین اعتبا واً روس اوصولی بویینجه هربرده تینچسیر لیق چقاوماق و زمان بشکور مک حرکتلرکه باشلادی . چینلیغلر لری بولمکه قاروشی غه ^{چین لیدرلری} تدبیرلر آلدی ، میکلرجه تورکستان لیغ اولتور-

وقاما لدی، بیرطروفین چین حکومتی ایلی لیدرلردکه و ^{بیلجا} بیلجا
 سطره ووسلرکه قاروشنی بیر سیاسی جبهه آلماق اوجون مله-
 لتچی گروهیدین بولغان مسود بصرینی 5 / 82 1947 ده اولکه
 لیک حکومتکه عمومی والی و عیسی آلتکین نی باشکانت
 اعلان قیلدی، کنرال جان غوری، شمال توروت اولکه نینک
 سیاسی و عسکری مدیرلیق سفت بیلجه اوورومچیده تورادور ان
 بولدی، ایلی انقلابی لیدرلری بوکا ناراضیلیق کورساتتی
 من مسود افندی و ایلی لیدرلرینی طاهرده بولسیه مو بیر
 اتفاقه کلتوروشکه حرکت قیلدیم، هر ایکی طرف فکرمینی
 یخش قاروشیلاب اتفاقه کلیشکه باشلان حالده ^{دیس} و
 چین بونی قبول قیلدیغان لیدرین یکی باشلانغان اتفاق بو-
 زولدی، ایلی لیدرلر ^{قا} نینک دهشت سالیز و روس اصولیده
 کی قولاما تشویقلری اولغانما قغه باشلادی، چینلیغلر بو
 تون یورتدا حربی حالت یورکوز دی، نتیجده ایلی لیدرلری
 بیر قسم تابعلوی بیلجه آغزیمتوس نینک سوکلرده و سراز-
 چقوجلوی غه اولتوروب ایلیغه کتیب چین حکومتی بیلجه علا
 قه سی نی اوردی و شمالده کی ایلی لیدرلری نینک نفوزی
 آستید، کی اوج ولایت "ایلی، چوچک و آلتای" داحکومت
 سورمکه باشلادی، من بو کونلرده رسمی حکومت ایشلری
 دین باشقاملی ایشلرغه تیزلیق برمکه ایدیم، مسود
 افندی بیلجه ایش بیرلیکیم یوق، حسابدا ایدی، چونکی عمومی
 والی بولغان ندین بوی نیمه صیدین بولسه بولسون ملت
 فلایده سی اویچون ایضله مس بولوب قالدی، عیسی افندی

٤٤

جدی بیر مسلکد اشیم و هارماس بیر این بولد اشیم ایدی .
ایلی لیدرلری کتکان دین کین بیز ملتچی گروهیغه بیر قدر
اینر میدانی ککروکان بولدی ، لیکن _____ کنرال
_____ جاک _____

ایلی لیدرلری بار جاغدا
قیلا لمیضان بعضی ایشلرینی _____ عملکه
آشورو شفیه حرکت که با شلادی ، بونیک بیله قاتینغ بیر
مجادله که کیر شمشک مجبوریتیده قالدوق ، بیر حکومت مجلی
سیده کنرال جاک نینک بیر قانون لایحه سی غه من قار -
شیلایق قیلدیم ، 3 ساعت قدر قاتینغ تارتیشما لربولدی ،
یا لفوز عیسی افندی نینک فکرینی یا قلاما قدا ایدی ، ارته
صی کنرال جاک منی و عیسی افدینی قیجقیرب 7 ساعت
دوام قیلغان بیر خصوصی صحبتده تورلوق قورقونوش بیله
فیالمیتیمیزی توختا تیشغه کیریشتی ، بیز جدی تاور بیله
قطعی جوا بیمیزی بریب چیقیب کتتوک ، شوکونی حرکتیمیز -
نی تئیمو دواملاشتوروشغه قرار بردوک . اریه سی کنرال
جان اویرمکه کلیب مکا تسلی بردی ، و بیر نجه کون سوکرا
کنرال جاک باشکا بی لیوآرقالی منی نانکینکه بارشغه
دعوت قیلدی ، بارشیهغه کورسا تکان سببی شوایدی :
تورکستان نینک اقتصادی ترقیا تی غه اوزی نینک مالیه سی
یتما یئوو ، بو کد امرکز حکومت مالی یاردم قیلماقی دور ،
البته بومالی یاردمنی مرکز دین طلب قیلینر و آلیب ایشله -
نیض تصمیرات ناظیری نینک و طیفه سیدور ، بو اوچون نان
کیفکه

شوق نينك آزاد ليغي چون مينك جانيم بولسا فدا
 ملتيم دين كروفا كيلسون منكا خواهي جفا
 مقصد ايرمس مال و جاه و راحت آيوان سرا
 بلكي قوز غار همتيم ني هر زامان بر كچ ندا
 دين ايله انسانليق وجدان ايله صدقو صفا

منكا يوق آرام تاكيم ملت آزاد اولمسا
 ظلم دين غمكين كونكول لر عدل ايله شاد اولمسا
 ملتيم نينك دشمني بيري بولي برباد اولمسا
 تا قيامت ملتيم غه شهرت و ياد اولمسا
 دين ايله انسانليق وجدان ايله صدقو صفا

٤٥

بارب مرکز حکومت کشیلوی بیله کووو شوب بومسئله نی حل
 قیلیب کلسکیز یخشی بولور دیدی. من بود عوتنی خوشلوق
 بیله قبول اتیم و 20 سپتمبر ده اوچقوج بیله بولغ جیقیب
 ارته سی نا نکینگه باو دیم، ما وصال چیاک کای شک بیله ایکی
 دفعه کووو شتوم هر ایکی دفعه ده ما وصال "تورکستان نی
 تورکستان خلقی نینک اداره سیکه بیره میز، حاضر بیره مونجه
 سیاسی مسئله لونی حل قیلماق لازم بومسئله لو حل بولغا ندین
 کین تورکستان تماما اوز اها لیسینه تا فشوورلادور " دیدی
 باشقا بوتون دولت آدملری بیله دفعه لوجه کووو شتوم بیرو
 کستان نینک اقتصادی بنک آوقادا بولغا نلیقینی تفصیل بله
 آکلا اتیم و مالی و تکنیکی یاو دیم طلب قیلدیم، سوزده قبول
 قیلدی، لا کن عملکه آشورو شنی بن آی کوتوم نتیجه ده
 هیچ بیر نرسه قولورمغه کلمدی، بالاسره آکلا دیمکی منی
 نا نکینگه دعوت قیلیدیه کی اصل مقصد تورکستاندا کی فضا
 لیتیمنی توخماق دین عبارت ایکان بونینک بیله تماماً
 ما یوس بیرجا لدا 22 / 3 / 1948 ده اوورمیچیکه قایتیم فقط
 نا نکینگه ایکن بعضی مسلمان مالکتلور دین کوپ مقدا
 کاب آلدور غا نلیقیم بیر فایده حساب بولالایدور. من قا
 یتیشدین بورون عیسی افندی نینک تهنسی بیله اوورومجیده
 بیلمیم درنکی اسمیده بیر موسسه قورولغان ایکان، من کلکا
 ندین کین بو درنک نی بیر طرفدین علمی خدمت که و بیر
 طرفدین ملتچیلک سیاستیمیز نینک تشویقات ایشلورغه
 بویوک خدمت کورساتتی، آز کونلورده بیر نجه ولایت و نا
 حیه لورده

٤٦

مونداع دزنكلر تاسيس قىلىندى، بونىنك بىلە بىر بىر توو -
 كتان تووكلتى فرقه سى قورولغان بولدى، توو كىستان
 ملتىجى فرقه سى نىنك سىياسى پونىسىيى حاضرىچە توو كىستان -
 ن نىنك خاوجى سىياسىتى و عمومى مدافعه سى چىن موكرى
 حكومتى نىنك اداره سىدە بولوب باشقا ايشلرى نىنك تاما
 توو كىستان خلقى نىنك اوز اداره سىكە آلىنىشى مەناسىغە كىلا -
 دورغان بوكىنك مختاروت آلىش، بومختاروت سايە سىدە
 توو كىستان خلقى نىنك مدهنى سىياسى و اقتصادى سورە سىنى
 استىقلالغە لايىق بىر درجه كە بوكىنك سىياسى، ايكنجى قەدە
 استقلال آلىش دىن عىبارت ايدى، چىن حكومتى فرقه مىزنى
 وسما تونوما سىمو " ملتىجى كروب " اسى آستىدا تونوما قدا
 و بوفرقە يا كرونى توو كىستان خلقى نىنك حقىقى مەسئول
 بىلمەكە ايدى، بوفرقە نىنك طبىيى باشلىقى من ايدىم و
 عىسى افندى ايكنجى باشلىغ اورنىدا ايدى، كىنرال جان
 و بعضى دوستلر منى " توو كىستان كاندېسى " دىر ايدى، بو
 خطا بدىن فوق الماده خوس بولور ايدىم، كاندى نىنك بوئون
 عمرىدە كى فەللىتى و سوك موفىقتى كوز ايدىدا كودە لنووو
 امىدىم كروب بورور ايدى، چىن حكومتى املرى نىنك بىنر نىنك
 فەللىتىمىز كە قىلغان قارشى سىياسى فەللىتى خلقى جاب
 قىلا رلىق ما هىتدە بولماسدىن آلدان و بىر طرفدىن قوروق -
 نوز سىياسىتى ايدى و بوسىياسىتى كىنرال جان نىنك چىنلىغ
 عسكرى و املىكى عملدارغە سىياسىت قوللا تەمسى شكىلدە مەخنى
 روشدە، تاراققان " بوكونكى سىنكىك مەسئەلى و بىر نىنك

۴۷

پوزنتسيه ميز " آتليغ كتابى بىك آچوق كورسا تامور " فوخت
 تا پىسام بوكتا بنى ترجمه قىليب دنيا افكا ريفه عرض قىلان
 حقيقتا اوزون يىللوردىن بىرى ماشال چىكان كاي شىك باشلىغ
 چىن نىنك مسؤل و منور دولت آدملىرى نىنك تور كىستانغە
 مختارست بىرىز، وعده سى نىنك قوروق وعده ايكا نلىكى نى يا-
 كى وقتلىق بىر آلاما ايكا نلىكىنى وعده كه مخالفايشلىرى
 بىله اسبات اتمكده ايدى . چىن عمىلدا اولوى نىنك منىنك قىلان-
 لىتم كه قارشى قىلغان قانونسىز قارشىلىقلىرى كه بىر نچه سال
 1946 / 4 اوكتوبر دىن 1947 / 2 فبرايرو آراسىده كاشغور
 يار كند و خوتن ولا يتلر بىده قىلغان رىسمى سياحتىمده قايسى
 شىهر كه با وسام مكمل يابىرم شىكلده حربى حالت اجراقىب
 لىب ساقچو عىسكرنى آزالاشتور و باشلىق نىنك من بىله علاقه
 قىلىشنى توسما قىلغە تويشتى . مذكور سياحتىمده كىرگىستان
 ده بىر خلق مجلسى تويلا ندى 10 مىك قدر كىشىدىن عبارت
 بولغان بو تويلا نىتىدا من نىطق سوزلب تورغان حالده كىرگىستان
 نىنك عىسكرى قوماندانى يوزباشى سوك مجلسكه قراتىپ اوق
 آتىپ 7 كىشىنى اولتوردى ، لويىدامن بىله علاقه قىلغان و
 سىياسىتىم نى تشرىق قىلغان باشلوردىن بىرىنى تا ياقى آستىدا
 و بىرىنى اوق بىله آتىپ اولتوردى و يوزكه ياقىن كىشىنى
 قامادى . خوتنده خوصى كا تىمىم عبدالمجىدىنى عىسكرى جىسخانغە
 كه قامادى ، قراقاشده مولوى محمد نىياز باشلىغ ايكى يوزت
 دىن آرتوق طرفدارىمنى بىر بىر يىل قامادى ، و تورىن آتىپ
 غە قدر قراقاشدا طرفدارلرىم اوبىدىن باشقارلىرىم

٤٨

اوروب يارانش ايشلرني دوام ائتوردى، خوتن و كوماندا،
 تورت بوزك يا قين طرفدارمى 2 ييلدين آلتى آي غچه
 قامادى، خوتنده بير ساقى و بير چينليغنى منى سوتتند
 بيله اولتوروشك خوتنده كى چينليغ قوما ندان ليو و خوتن و ا-
 ليسى خومودان و باشقا لوى نينك تعين قىلغا نلىقى آكلا-
 شيلدى. اورومچيده باشقوما ندان سونكى لياك نينك مكا
 قىلغان تهديد و تحقير لرى بك آغىر ايدى، هر حالده
 1948 نينك سوكلويفه چه مىلى حركتيميز كوزك كورو نكودك
 درجه ده ترقى قىلما قدا و بورونلر ده چين حكومت آدملىرى
 دىن قورقوب بيز دىن چكىنكان نفوز لوغ كشىلر بيز بيله بير
 لشككه باشلاما قدا ايدى، چين حكومت آدملىرى نينك معامله -
 سىو كوچلوق بير باونى غه قىلينا دور غان معامله حالى
 غه كليب كوندين كونكه نورمال بير مناسبت پيدا بولما قدا
 ايدى.

نينك باشلارده

1949 نينك باشلارده چين كومو نىستلورى قطفى غالب وضعى -
 يتكه كلكان ده چين حكومتى تور كستاندا سياست اوزكر تىن
 قراونغه كليب روس دشمنى مسعود صيرمى عمومى والى ليق
 دىن توشوردى و او نينك اورونيفه بورونلنى عمومى والى بلكو -
 لدى، بورونلر بولسه موندىن 35 ييل بورون روسيه نينك
 تا تارستان اولك سىدين اورومچيكه كليب بولشكان بير روس
 تبعه سىدور، مسلك سىز وجدانسىز بير آدم بولوب 30
 ييلدين بىر حكومت اداره لارده خدمت قىلغان و خلق نينك

٤٩

نفرتيكه نشان بولغان بيمر سا تيلما مور ، اورون مدتدين بى روس كونسولخا نه سيكه جاسوسلوق بيله خدمت قيلور ايدى ، بود فمه چين حكومتى روسلارنى خوش قيلماق اوچون بوو - هاننى عمومى والى قيلدى ، بو اورون كوشدين خلق نيمك قوروقوب كشيئىنى و فاضى بولوشىنى آزايتماقنه مجبور بولغان چين حكومتى منى مطان عمومى والى ليقنه بلگرلدى ، بو هان والى بوو - لوو بولما س تور كستان ملتى نيمك منفعتى نى چين ليفلر كه و بيمر طرفدين روسلر كه سا اتمام غه حركت كه باشلادى ، من ملتى فرقه ميز بيله بيمر ليكده قاروشو، جهه آيب اغوستو - س نيمك آياغلىر كه چه بووردهان خيانتى نى موفقيت بيله نه - نيمه سيز قيلما قدا ايدى . بو بيمر ايمده تور كستان سياستيدى انك مهم رولوم تور كستان سورت تجاوت و اقتصادى ماهده مذاكره سيزده كورولدى ، اغوستو س نيمك آياغلىردا چين كومونيستلرى تور كستان بيله توتاش بولغان كانسو و چيكهاى اولكه لى نى آيب تور كستان چيكها راسيغه ياقين لاشتى ، بو حالدا بيمردين بيمر كه تور كستاندا بيمر بيمر بيلدين بى بو تونلى حركتدين قانغان روس طرفدارلرى فعاليتكه كيو - يشتى ، بيمر كه قاروشو شمشليكنى سرت قصد و تورلوك حقا و تدوين عبارت بولغان كومونيست بوغوشونى ليق اسولى بيله ميدان غه جيقا و غالى باشلادى . ملتى باشلارنى اورماق و تيلاناق ايشلرى كوندىن كونكه كوپا بيمكه ايدى ، چين عسكرى باشقومان - دانى جنرال تاو والى بووردهان باشليقلر كومونيستلر كه اطاعت عورنى قيلما غنه ايدى بولماق باشلادى ، اوروندين بى بيمر بيله

دوست بولوب كلكان آتليغ فوqe " ديورن " قوما ندانى جنر-
الما- چين- شاك، ينه بير فوqe قوما ندانى جنرال به - چيك
كومونستكه اطاعت قيليشغه قارشى چيقتى و بيز بيله بيرلشتى
بونينك بيله اورومچيده كى بوتون مخا لقلريميز نينك كوچيدىن
كوپ اوستون بير عسكرى كوچغه ايكه بولدوق، دشمنلرحيم
جيت بولوب قورقو ايچيكه نوشتى، بو ايكى جنرال بيله بيرل-
لشيب تور كستان نينك جنرب قسميدامستقل حالده توروب كومو
نيست لوكه قارشى توروز اوچون مذاكره قيلدوق ليكن بير طرف
دين چين كومونست عسكلرى و بير طرفين روس عسكلرى
نينك مجرمى غه اوزون مدت قارشى تورالما ساليقيميز ميني
بير عاقبت بولغا نليقى نى كوروب بو حقدده بير قاراعه كليز
ممكند بولدى. بو ايكى جنرال عسكلرى نى تور كستان باشقو-
ماندانى غه تافشوروب اوزلرى پاكستان و يا هندستان
يولى بيله قوموساغه كتيشكه قرار بىردى. اورومچيكه يا-
قين تاغلرده مشهور قزاق ليدرى عسان با تور و قالى بك
لور نينك 4000 قدر قورالليغ كوچى بارايدى، كومونيزمغه قارشى
ليقدى اولر بيز بيله تولوق بىرليكه ايدىلر، عسان با تور
و قالى بك لورمى تور كستان نينك بير انقلاب ليدرى دىب تا-
نووايدى، بولر بيز نى تاغغه چيقيشغه و بىرليكه كومونست لور
كه قارشى سوك نفس غه چه سوقوز قيليشغه دعوت قيلدىلر
بىزكه يالغوز ايكى يول بارايدى " 1 " عسان با تور بيله بير
لشيب كومونستلر كه قارشى بير قورالليغ چيهه آماق " 2 "
موقتاً يورتدين خارجغه چيقيب ممكند سياسي حركت قيلماق

۵۱

بیرونی یول نینک انقلا بچیلیق اوجون ان شرفلیک بیرویل
 ایکا نلیکینی تقدیر اتمک بیله برابر عاقبتی نینک وطن
 اوجون لیده لیغ بیرون نتیجه تاملین قیلا لماسلیقیغه قناعتی
 میز با وایدی، چونکوش اون مینک قوراللیغ چته چی نینک
 چین و روس حسسیر حسا بسیر عسکری، ماشینا لیک و زوج
 لیک کوچلری غه قارش اوزون مدتفه چه سوقویلا آلینی غه
 تورکستان نینک جغرافی وضعیتتی امکان برما بدور، چونکه
 بو بونک دشمنکه قارش چته سوقوشینی قرانیز. نینک یکا نه
 شرطی خا وجدین قورال آما قدور، تورکستان نینک جغرافی
 وضعیتتی بیرونی قوراللا بونینک امکا نسیرلیقینی کورسا تا-
 دور. ایکیچی یول بیزکه آغیر سیر وجدانی عذاب آستیدانوتا
 دووغان بیر تدبیر دین عبادت دور، چونکه بیر انقلا پی
 نینک نشانی یا وطننی قوت قوزوش و یا بو بولدا جان برسن
 دور، لیکن انسان نینک فطالیتی اولمک بیله اوله دور
 ترسک انسان دایما فعالیت قابلیتیکه ایکه دور، 20 ییللیق
 انقلاب و سیاست حیا تیمده کی تجرویه لرم و عسیر میرزده کی
 دنیا نینک بو بونک اوز کریش حرکتلر دین مکا کلکان الهاملر
 وطنیم نینک استقبالی اوجون بو بونک فرصتلر کلیشکه کوکلوم
 ده قطعی بیر ایمان اوورونلاشتورغا نلیقینی حس قیلا قدا
 دور من، بیر شرف قوربانی بولوب اولمک نه قدر اولوغ
 بیر وجدان وظیفه سی بولسه بیر بو بونک امید بولیدا عملی
 جالیشما اوجون کرکه لیک شخص لر نینک حیا قدا قالیشی مو
 آندین اهمیتلیک ایکا نلیکی معلوم دور.

قور تولىش يولى

الاهيم . خالقيم . وبيم مكا بىر قور تولىش . با و مو
 حياتيدا بىر بولدا كىچە مىزكە بىر بار و ش با و مو
 بوتون عمروم الاهيم دايتاز و و لوت بىلە او تتى
 مكا دنيا دة آسانلىق و با و راحت كور و ش با و مو
 مكار حم ايله اى وبيم . يتو آ و توق بو قايفو لو

كىچە . كوند و زىوق آرا مىم وطن نيك قايفو مى بىرلە
 حياتيم تا بودم او تتى او لوس نيك او بىكوسى بىرلە
 ايشيم دنيا نى كزىك با تو شونىك چا و لى اىز لب
 ولى او چرا شىدىم هيچ بىر دة د نيك چا و لى بىرلە
 الاهيم بىر سكا اولما سمو ايدى مكا بولك ايشلر

او كون مذ هم سو قوش ميدانيدا اولسه ايدىم ا و دك
 او كون قور تولىسه اىر دىم قايفو دىن او قهر ما نلردن
 او كون يتتى سعادتكە اولر كور و ماى بو كو نلر نى
 او كون قالدىم . بو كون بختيم قرا كون كونكە بتودك
 بولور مىش آه . قالغانلر شقى . مسعود كتكىلر

نە حكمت دور كە طالملر بو دنيا اوز وە حكم ايلر
 نە حكمت دور كە حق اهللى طالوم نيك قامچىسىنى بىر
 نە حكمت دور كە باطل غە جهان بو بىنىنى اككدە
 نە حكمت دور كە حق نيك دة ادينى بالغوز اوزى ايشتر
 نە حكمت دور كە بو دوران كونىمدين كورنىكە بد تر

امیدیم بار اولوسلر بولغوسی هیچ شهبه سیز آزاد
 خراب اولطان و طنلر بولغوسیدور یگدین آ باد
 بونی انکار ایتر هر ماده چی اوز عقلیجه لیکن
 بو امیدیمکه روحوم اتنی ایمان هر چه با د ا باد
 عقلیغلمنی نون دیسون . عقلیمغه کولسونلر

ایسه دشمن قوی تاغدنک . من اولسام قیوت کبی کوچسیر
 ایسه قاندا شلر و دوستلر منیک دوردیمکه پروا سیز
 ایسه بختیم توین . یوق ایرسه بو دنیا دا همدور دیم
 زمانه آیلانیرسه مقصدیم چرخیفه اویغونمیسیر
 امیدیم قالغوسی تاشدنک . کلیب کتکوسی بوسلر

گوزنکول دیوکییم . جهاندا باشقا چه بیو انقلاب آجسام
 بوزولغان یکنی جاغنی بیو یکنی جاغ بیوله اوکلا تمام
 یشیل مو . یا قیزیل مو . یا قرا مو بار چه طالمنه
 جهان اصلیکه قاروشی حدیسی بیلمکنی آکلا تمام
 حقیقی اوکین اولسه او ایزلیکن بار چه انسانا سر

زمانه اویماسه سن اوی . دیدی سیدی . ولی اقبال
 دیدی « سکا زمانه اویماسه سن قیل آکا جنجال
 بو جاغ بو اوتوقلوغ عالمی بول کور ساتور بیزکه
 کل ای مللت زمانه قاروشی تولقونلر کبی قوزغال
 حیانت حق کوروش بیوله . دیدی بیو قهرمان عسکر

بایرام

یوراکیم فان آرا یوزمکده دور باغیریم یاراسیدین
 اوکسوز لو دیک آثار یاشیم وطن سیزلیک بلاسیدین
 نه تادک کیم گر یوراکدین کان کوزویدین یاش اقسام من
 بو یاطلیغ دور کیچیک اوکسوز آیرلمیش دور اناسیدین

بو کولگان خلق بایرامی منگا بایرام ایماس چونکیم
 یوق آنگا یر کونگول ایچره بو قایغو لر آرا سیدین
 جهادا هر نه غم بار برچه سی توپلاندی باشیغه
 قوتولماق آه بولغای مو بو جهان نینگ ماجراسیدین

وطن یوق ملتیم یوق دوستیم یوق هر نه باریم یوق
 جانیم بیره امیدیم قالدی قورقارمن فداسیدین
 شهر کیم توروم آندا هیچ بهر دردیمگه درمان یوق
 باشیم غه یوز بلا کلمکده دور خلقی نینگ جفاسیدین

قاراتاش ایچره قالفان لعل دیک ناجنس آراقالدیم
 چیچک یاطلیغ سولاشتیم من تیکنر نینگ ایذاسیدین
 اریغ سیز بولدی یورتوم توپراغی دشمن آیفایدین
 ازیلدی ملتیم ظالم یغی نینگ اعتلا سیدین

اسیت کیم یورت آرا مستبدلر حکم سورمکده
 قوتولمای قالدی ملت آه، کولر نینگ قاراسیدین
 باشیم غه هر تورلو بلا کلسه راضی ایدیم اما
 قوتولسا گر وطن برله اولوس اشبو یاراسیدین
 قوتولسا اردی یورتوم یوق ایدی بیر زره پروایم
 خلاق نینگ منگا قیلغان وفا خواهی جفاسیدین

اگر قاچقان آوی نینگ ازیندی ترک اتمه سه اوچی
 آثار اونوی تاغ اوستیده ویا توتقای اواسیدین
 یوق ارمیش غیر ممکن غیرت اهلی نینگ کتابید ه
 چیقارمیشلر قیزیغ اوت نی سوغاق سو نینگ آراسیدین
 جهان گر همیشه غیرت و هممت گه دشمن دور
 ولی مغلوب اولور آنینگ ثبات و اعتنا سیدین

.. ای بوغرا یگیت ارسنگ جهاننده حرب اعلان ایت
 انی بمبارمان ایت تیوفوسیز غیرت هواسیدین
 عنادینگ تپلی بیرله اونینگ قورغان لرین یققیل
 اونینگ خندق . . لرین تولدور ثباتینگ بیگ قیاسیدین
 اونینگ آلدی نی توسقیل صبر "مازینو" سی اوستیدین
 یق اونینگ "زیکفرید" ینی اثر قویما بنا سیدین
 شجاعت تانکی بیرله اونینگ اوستیگه باسقون ایت
 هجوم ایلا ب کیچه کوندوز چقار اونوی اواسیدین
 اونینگ کوكسی نی مجروح ایت تهور سوئگه سی بیرله
 قما پورماسدین اسیر ایله توتوب محکم یقا سیدین
 سنگا رحم اتمدی هرگز آنکا رحم اتماییل هرگز
 حذر قیل مکیدین قورقما اونینگ قارغیش دحاسیدین
 اونوی قول ایلابان سال خدمتیگه تا ابد بوغرا
 بودور یالفوز قوتولماق چاره سی آنینگ بلاسیدین

کل ای بوغرا جهاندین طالعدین قاشاما موداغ
خطادور بو ایشینگ یاضیل بو عقلمنگ دینگ خطاسیدین

ایسمو آتینگ ای بوغرا وطن دینگ قهرمان اوغلی
قلیچینگ بیرله قوتقازدینگ اونى دشمن بلاسیدین

یوروب دشمن اوزره قیلدینگ اونى مغلوب خواروزار
جهان نى تیراتیبان توپ لر دینگ قاتتیغ صداسیدین

چقاردینگ ملتنگی اول اسارت زلتی دین سن
عزیز اولدی وطن کوک پیراقینگ اعتیدا سیدین

ایدی یاشر همه عسکر سینینگ بیراقینگ استیده
قى لر یاردم ایلاب سنگا عقل و دها سیدین

کشی دینگ باشی اوزره قالماب اردی ظلم واستیداد
همه آزاد بحث ایلردی ملی مدعی سیدین

وطن فخر ایلامیشدی سینینگ قیلغان ایشینگ بیرله
اولوس خوش اردی ملی مارش دینگ شیرین اداسیدین

اولوس اوغلانلی مغرور ملی عسکر اولماق دین
وطن آغیر لوی مست اردی کارنای لر نواسیدین

اولوس بیرله وطن سندی اولوغ ایشلر امید اتتی
سینی بیلدی مدافع بو سعادت دینگ بقاسیدین

وطن تاریخی یازدینگ آتینگ اوزره بو شرفلر نى
اوغولغه مویچه بیر تئدیر یتماس هو آتا سیدین

بوپانلیغ بیر شرفکه نایل اولماق داغ ممکن دور
که دوران هیرزaman یاغوسیدور توشکان خطاسیدین

جاندینگ بار، امیدینگ بار، یورتونگ بار و ملت بار
یتر بیر غورتینگ، کچ کونگول دینگ مدعی سیدین

جهاندا هر قارا کونگ توشور هر انقلاب اهلسی
ولیکن آق قویاش هم توفقوسی آتینگ یقاسیدین

اگر قاچقان آوی نینگ ازیندی ترک اتمسه سه آوچی
 آثار اونی تاغ اوستیده ویا توتقاي اواسیدین
 یوق ارمیش غیر ممکن غیرت اهلی نینگ کتابید ه
 چیقارمیشلر قیزیغ اوت نی سوغاق سو نینگ آراسیدین
 جهان گر همیشه غیرت و هممت گه دشمن دور
 ولی مغلوب اولور آنینگ ثبات و اعتنا سیدین

:- ای بوغرا یگیت ارسنگ جهادنه حرب اعلان ایت
 ائی بمبارمان ایت تیوغوسیز غیرت هواسیدین
 عنادینگ توپلی بیرله اونینگ قورغان لرین یققیل
 اونینگ خندق . . لرین تولدور ثباتینگ بیگ قیاسیدین
 اونینگ آلدی نی توسقیل صبر "ماژینو" سی اوستیدین
 یق اونینگ "زیکفرید" نی اثر قویما بنا سیدین
 شجاعت تانکی بیرله اونینگ اوستیگه باسقون ایت
 هجوم ایلا ب کیچه کوندوز چقار اونی اواسیدین
 اونینگ کوکسی نی مجروح ایت تهور سونگه سی بیرله
 قما چورماسدین اسیر ایله توتوب محکم یقا سیدین
 سنگا رحم اتمدی هرگز آنکا رحم اتمانیل هرگز
 حذر قیل مکریدین قورقما اونینگ قارغیش دماسیدین
 اونی قول ایلابان سال خدمتیگه تا ابد بوغرا
 بودور یالفوز قوتولماق چاره سی آنینگ بلاسیدین

کابل، ۱۲، ذلحجه ۱۳۶۱ هـ

ساتوق بوغرا . قدر خان قايتادين كلسونمو دنياغه
 تيمور . بابور تيريبايب باشلاسونمو بيزنى غوغاغه
 آتالار روحيدين امداد كوتوب يا تماقمو لازم دور
 ئىچون اولاديدن چيچماس بيمر اوخشا شجد اعلاغه
 اوياتدور بو اولر سدين چيچماسه بو چاغدا بيمر رهبر

كو چوم يوق . دشمنيم كوچلوغ . دليل مو دور بو دوراندا
 ديديلر مو بو سوزنى غازىلر تاغلرده اور ماندا
 كومك كلسونده من حاضر . ديمك قوققاق سوزى چونكىم
 جهاد اوله كومك صوگوه جزاير دا وهر ياندا
 آتيل ميدانغه آي غازى يولوگنه تلمو ورو كوزلر